

Veilig of heilig?

Een onderzoek naar de ecclesiologie van Urban Expression
in het licht van de gemeentevisie van Jannes Reiling

Sibbele Douwe Meindersma

Scriptie ter afronding van de studie aan het
Seminarium van de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland

Begeleiders: prof. dr. H.A. Bakker en drs. T. van der Leer

Tweede lezer: drs. E. Groen

Rotterdam, 11 augustus 2014

Voor Minke

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Belonging en believing	4
1.2 Urban Expression.....	5
1.3 Baptisten	5
1.4 Onderzoek	6
1.5 Onderzoeksvraag.....	6
1.6 Bronnen en methode	6
1.7 Perspectief.....	7
1.8 Vooruitblik.....	7
2. Jannes Reiling over de gemeente.....	9
2.1 De gemeente is een gemeenschap van gelovigen op weg.....	9
2.1.1 Bekering en wedergeboorte.....	10
2.1.2 Subjectivisme.....	10
2.1.3 Zichtbaar en heilig	10
2.1.4 De samenkomst.....	11
2.1.5 De doop	12
2.1.6 Het avondmaal	12
2.2 De gemeente is missionair in haar leven.....	13
2.2.1 Getuigenis en lijden.....	13
2.2.2 Een nieuw leven	13
2.3 Heden en toekomst	14
2.3.1 Zendingsgemeente	15
2.3.2 Individualistische kluisters.....	15
2.4 Deelconclusie en tussenevaluatie	16
3. Jannes Reiling en Urban Expression	17
3.1 Urban Expression.....	18
3.2 Post-Christendom.....	18
3.3 Paradigmaverandering	19
3.4 <i>Belonging, believing</i> en <i>behaving</i>	21
3.4.1 Bekering en lidmaatschap	22

3.4.2 De doop	23
3.4.3 Het avondmaal	24
3.4.4 Excurs: De tucht.....	25
3.5 Missionair gemeente-zijn	25
3.6 Deelconclusie.....	27
4. Conclusies, evaluatie en aanbevelingen.....	28
4.1 Conclusies.....	28
4.2 Evaluatie	29
4.2.1 Bijbel en context.....	29
4.2.2 Jezus en Paulus.....	29
4.2.3 De missie van God en die van de kerk.....	30
4.2.4 Bescheiden en zelfverzekerd.....	31
4.2.5 Lijden	32
4.3 Aanbevelingen.....	32
Literatuur.....	35
Boeken, artikelen en scripties	35
Tijdschrift.....	36
Websites.....	36

Ze noemen zichzelf 'katholiek op wieltjes'. In hun jeugd gingen ze trouw met hun ouders naar de kerk. Hij was zelfs misdienaar. Nu gaan ze alleen nog met kerstmis. Sinds kort zijn er vieringen in de wijk, georganiseerd door buurtgenoten. Die hebben ze nu twee keer bezocht. Hij vertelde dat hij ontroerd was door de liederen die werden gezongen. Zij is blij met de gezelligheid en verbondenheid die er is.

Bert (70) en Joke (72), gepensioneerd

Haar twee zonen komen al jaren op de christelijke kinderclub. Toen er een kerstviering werd georganiseerd was zij direct enthousiast. Ook met Pasen, Pinksteren en de barbecue was ze aanwezig. Ze vroeg of er niet vaker vieringen kunnen zijn, want alleen met de feestdagen, dat vond ze te weinig. Tijdens de laatste viering vertelde ze dat ze het eten 'eigenlijk niet zo belangrijk vindt'. Vooral het 'nadenken' en bidden vindt ze erg mooi. Ze bidt dan thuis ook en krijgt daar rust van.

Natasja (40), administratief medewerker¹

1. Inleiding

De tijd dat iedereen in Nederland, ongeacht geloofsovertuiging, lid was van de kerk ligt lang achter ons. De kerk is van spil in de samenleving geworden tot een organisatie in de marge. Nog steeds verliezen de kerken in Nederland jaarlijks duizenden leden.² Alleen de meer orthodoxe kerken, zoals de evangelische, onttrekken zich nog enigszins aan de malaise. Zij vragen van hun leden om een aantal geloofswaarheden te onderschrijven en zich aan bepaalde normen te houden. *Believing* komt voor *belonging*. Lidmaatschap is voor de leden daarom meestal een bewuste keuze. Maar ook deze kerken hebben weinig verankering in de samenleving. Het christelijk geloof en de kerkelijke cultuur staan mijlenver af van de beleving van de doorsnee Nederlandse burger.

1.1 Belonging en believing

Nieuwe kerkmodellen ontstaan om het contact met de samenleving weer te herstellen. Opvallend is dat deze *belonging* vaak voorop stellen, vóór *believing*.³ Mensen mogen meedoen in de kerk voordat ze geloven en hun leven aan bepaalde ethische standaarden voldoet. Dit is begrijpelijk vanuit de postmoderne tijd waarin we leven. De grote verhalen hebben voor velen hun geloofwaardigheid verloren. Westerlingen hebben geen belangstelling voor theorie of dogma's, maar willen weten of een levensovertuiging werkt. In plaats van een geloofsbelijdenis te onderschrijven, probeert men het geloof liever eerst een tijdje uit om te zien welke positieve invloed het heeft op het leven. De huidige tijd is naast postmodern ook postchristelijk. De kennis van het christelijk geloof neemt snel af en is bij velen zelfs bijna helemaal verdwenen. Niet-gelovigen hebben daarom een langere 'proefperiode' in de kerk nodig om te leren wat het christelijke verhaal inhoudt.

---

¹ Gebaseerd op waargebeurde verhalen; de namen zijn fictief.

² Alleen al de Protestantse Kerk in Nederland verloor in 2013 meer dan 67.000 leden (<http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Statistische%20Jaarbrief%202013.pdf>; geraadpleegd op 23 juni 2014).

³ Stuart Murray, *Church After Christendom*, Milton Keynes: Paternoster 2004, 11-12.

1.2 Urban Expression

Een parakerkelijke organisatie die radicaal midden in de samenleving wil staan is Urban Expression.⁴ Urban Expression ontstond in de jaren '90 in Groot-Brittannië uit onvrede over de vele ineffectieve pogingen tot kerkplanting en de blinde vlek van christenen voor achterstandswijken.⁵ De organisatie moedigt christenen aan zich juist in deze wijken te vestigen en christelijke gemeenschappen te vormen die aansluiten bij het karakter ervan. Op deze manier kunnen zij Jezus navolgen in zijn vleeswording. Urban Expression benadrukt het belang van relaties. Lokaal worden open christelijke gemeenschappen gevormd. Buurtbewoners kunnen hier deel van worden, zonder dat iets van hen wordt gevraagd op het gebied van geloof of levenswandel. De gemeenschappen stellen hen zo in staat om op een ongedwongen manier met het christelijk geloof en christenen in aanraking te komen.

Urban Expression is niet verbonden aan een kerkelijke denominatie maar spreekt wel vrijuit over haar wortels.⁶ Eén van deze wortels is de doperse (*anabaptist*) traditie. Deze tak van de radicale reformatie zette zich af tegen de in haar ogen verwaterde staatskerken en benadrukte het belang van een gemeente van gelovigen. De kerk moest zuiver zijn en daartoe werd de tucht in ere hersteld. De vraag komt op hoe de inclusieve manier van kerk-zijn van Urban Expression zich verhoudt tot de radicale navolging die wordt gevraagd in het doperdom.⁷ Van de gemeentestichters worden grote offers gevraagd, maar de bezoekers van vieringen worden zo veel mogelijk vrij gelaten. Kan er dan sprake zijn van een heilige kerk?

1.3 Baptisten

In 2007 is een Nederlandse tak van Urban Expression opgericht. Steeds meer pioniers gaan in Nederlandse achterstandswijken aan de slag. Opvallend is dat een aantal teams een relatie heeft met één of meerdere baptistengemeenten. Zo is 'In de praktijk', het eerste Urban Expression-team in Nederland, officieel gesticht vanuit een baptistengemeente in Engeland. De 'Vriendenkerk' in Amersfoort-Kruiskamp is voortgekomen uit de Baptistengemeente Amersfoort. Ook de 'Buurtkerk' in Amersfoort-Soesterkwartier heeft banden met deze kerk, doordat verschillende initiatiefnemers hier lid zijn. Recentelijk is in het Oude Noorden in Rotterdam een initiatief gestart vanuit de Unie van Baptisten, in samenwerking met Urban Expression.⁸ Blijkbaar hebben de Nederlandse baptisten(gemeenten) affiniteit met de manier van werken van Urban Expression. En blijkbaar vindt Urban Expression in baptisten interessante partners.

Het baptisme is voortgekomen uit het separatistisch puritanisme in Engeland (16^e en 17^e eeuw).⁹ Net als de puriteinen ging het de eerste baptisten om een zuivere gemeente. Een kandidaatlid werd tot

---

⁴ Zie ook 3.1.

⁵ Juliet Kilpin and Stuart Murray, *Church Planting in the Inner City. The Urban Expression Story* (Evangelism Series 78), Cambridge: Grove Books 2007, Ch 2.

⁶ Kilpin and Murray, *Church Planting in the Inner City*, 29.

⁷ Dirk Jan Riphagen merkt deze spanning terecht op (*Urban Expression. Een evaluerend onderzoek naar haar theologische uitgangspunten* (Bachelor-scriptie Theologische Universiteit Kampen), ongepubliceerd 2011, 26): 'De combinatie tussen de radicale anabaptistische wortels en de nadruk (*sic*) het christelijk leven als een weg, kan verwarrend zijn. Er wordt radicaal leven als volgeling van Christus verwacht van de gemeentestichters van UE (Urban Expression, SDM), maar de wijkbewoners lijken vooral zoekers te (mogen) zijn.'

⁸ De schrijver van dit onderzoek is bij dit initiatief in Rotterdam betrokken.

⁹ Zie voor de wordingsgeschiedenis van het baptisme Olof H. de Vries, *Gelovig gedoopt. 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland*, Kampen: Kok 2009, 28-76.

de doop en zo tot de gemeente toegelaten op basis van een leerstellig correcte geloofsbelijdenis en een overeenkomstige levenspraktijk. Nog steeds leggen baptisten de nadruk op de kerk als een gemeenschap van gelovigen. *Believing* komt principieel vóór *belonging*. Naast puriteinse wortels hebben baptisten ook wortels in het doperdom. De eerste baptisten kwamen in Nederland in contact met doopsgezinden en werden door hen beïnvloed.¹⁰ Met deze doopsgezinden hadden zij onder andere het streven naar een gemeente van gelovigen en de geloofsdoop gemeen.

1.4 Onderzoek

Een legitieme vraag is of de puriteinse en doperse wortels te verenigen zijn met de werkwijze van Urban Expression. Verloochenen baptisten hun traditie niet wanneer zij met Urban Expression samenwerken en haar methode overnemen? Of is hun traditie toch goed te verenigen met een open kerkvisie? Het lijkt gerechtvaardigd en zelfs geraden om te onderzoeken of de inclusieve manier van kerk-zijn van Urban Expression de toets van de baptistische ecclesiologie kan doorstaan. In deze studie wordt hiertoe een aanzet gedaan.

Ik kies de Nederlandse baptistentheoloog Jannes Reiling (1923-2005) om de baptistische gemeentevisie te vertolken. Hij schreef in 1964 een boekje over de christelijke gemeente met als titel *Gemeenschap der heiligen*.¹¹ In deze bundel uitgeschreven radiolezingen zet hij zich op grond van het Nieuwe Testament af tegen de kerk als instituut en definieert hij de kerk als een gemeenschap van gelovigen. Reiling genoot groot aanzien onder Nederlandse baptisten en heeft een belangrijk stempel gezet op hun identiteit. Zijn jarenlang redacteurschap bij het landelijke baptistenblad *De Christen* heeft hier veel aan bijgedragen. Hoewel er grote diversiteit is onder baptisten(gemeenten), maakt dit alles hem tot een aantrekkelijke spreekbuis van het Nederlandse baptisme.

Door Jannes Reiling postuum met Urban Expression in gesprek te brengen, hoop ik de werkwijze van Urban Expression op een verantwoorde wijze vruchtbaar te maken voor baptistengemeenten in Nederland. Ik geloof dat de rijkdom van de baptistische traditie en de missionaire ervaring van Urban Expression elkaar wederzijds kunnen versterken. Daarom loopt dit onderzoek uit op een aantal missionaire aanbevelingen voor baptistengemeenten in Nederland.

1.5 Onderzoeksvraag

Als onderzoeksvraag formuleer ik:

Wat leren we van een onderzoek naar de ecclesiologie van Urban Expression in het licht van de baptistentraditie zoals die onder woorden wordt gebracht door Jannes Reiling?

1.6 Bronnen en methode

Voor het onderzoek naar Jannes Reiling en Urban Expression maak ik gebruik van beschikbare literatuur. Wat Jannes Reiling betreft, is met name het al genoemde *Gemeenschap der heiligen* van belang, omdat hij hierin de nieuwtestamentische gemeente vanuit baptistisch perspectief probeert

---

¹⁰ Er is discussie over de mate van doperse invloed op het baptisme. Wetenschappers zijn voorzichtig in hun conclusies maar gaan over het algemeen uit van een zekere doopsgezinde beïnvloeding, gezien de affiniteit tussen de eerste baptisten en de doopsgezinden. Zie De Vries, *Gelovig gedoopt*, 43-49 en Henk Bakker, *De weg van het wassende water. Op zoek naar de wortels van het baptisme*, Zoetermeer: Boekencentrum 2008, 248-249.

¹¹ J. Reiling, *Gemeenschap der heiligen. Over de nieuwtestamentische gemeente* (Carillon-reeks 33), Amsterdam: Ten Have 1964.

te schetsen. In *Heden en toekomst* (1980)¹² geeft hij zijn visie weer op de situatie en toekomst van de baptisten in Nederland en gaat hij ook in op hun relatie met de maatschappij. In dit opzicht zijn ook sommige van zijn artikelen in de (latere) jaargangen van *De Christen* relevant.

De primaire bron voor de theologie van Urban Expression zijn haar waarden en beloften.¹³ In 2007 verscheen een boekje over haar ontstaansgeschiedenis.¹⁴ Zes jaar later schreef Juliet Kilpin een boek met ervaringsverhalen van teamleden van Urban Expression aan de hand van de waarden.¹⁵ Voor de theologische achtergrond van Urban Expression is met name het werk van Stuart Murray, één van de grondleggers, belangrijk. Hij schreef over de postchristelijke tijd (*Post-Christendom*¹⁶) en over hoe de kerk zich daarin kan positioneren (*Church After Christendom*¹⁷). Daarnaast verschenen van zijn hand verschillende boeken over kerkplanting, zoals het diepgravende *Church Planting*¹⁸.

Voor dit onderzoek voert het te ver uitgebreid onderzoek te doen naar de kerkvisie van baptisten vandaag de dag. Ik zal daarom bij het doen van aanbevelingen gebruik maken van mijn 'binnenstaanders'-perspectief als lid van de baptistengemeenten in Nederland.

Uit het werk van Jannes Reiling zal ik een aantal ecclesiologische thema's destilleren, die voor hem van wezenlijk belang zijn voor de gemeente. Deze leg ik naast het kerkmodel van Urban Expression. Overeenkomsten en discrepanties komen dan aan het licht. Van daaruit kan worden gezocht naar een weg waar baptisten volop kunnen profiteren van de principes van Urban Expression, terwijl zij met twee voeten op de vaste grond van hun traditie blijven staan.

1.7 Perspectief

Ik noemde al mijn 'binnenstaanders'-perspectief. Dit onderzoek doe ik vanuit een betrokkenheid bij zowel Urban Expression als de baptistengemeenten. Sinds 2012 ben ik werkzaam voor het reeds genoemde gemeentestichtingsproject in Rotterdam-Noord. Dit gaat uit van de Unie van Baptisten in Nederland en is aangesloten bij Urban Expression Nederland. Tevens ben ik lid van Baptisten Gemeente Rotterdam-Centrum. Ik besef me dat dit betrokken perspectief ten koste gaat van de neutraliteit van het onderzoek. Dat ik onderdeel ben van zowel Urban Expression als de Baptistengemeenten, de twee polen van dit onderzoek, verschaft mij echter ook een unieke positie als onderzoeker. Ik heb affiniteit met zowel de organisatie als de kerken en draag beide een warm hart toe. Deze dubbele verwantschap zorgt voor een gezonde spanning die naar ik hoop bijdraagt aan een eerlijk onderzoek.

1.8 Vooruitblik

Tot slot is een kort overzicht van het onderzoek op zijn plaats. In hoofdstuk 3 zal ik Urban Expression onder de loep nemen vanuit het perspectief van de baptist Reiling. Hoofdstuk 4 trekt conclusies en

---

¹² J. Reiling, *Heden en toekomst. De weg van de baptisten gemeenten in Nederland in de jaren tachtig*, Bosch en Duin: Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland 1980.

¹³ De beloften en waarden zijn te vinden op <http://www.urbanexpression.org.uk/our-values>; voor de Nederlandse vertaling zie <http://www.urbanexpression.nl> onder 'Onze waarden'.

¹⁴ Juliet Kilpin and Stuart Murray, *Church Planting in the Inner City: The Urban Expression Story* (Evangelism Series 78), Cambridge: Grove Books 2007.

¹⁵ Juliet Kilpin, *Urban to the Core. Motives for Incarnational Mission*, Leicestershire: Matador 2013.

¹⁶ Stuart Murray, *Post-Christendom. Church and Mission in a Strange New World*, Milton Keynes: Paternoster 2004.

¹⁷ Stuart Murray, *Church After Christendom*, Milton Keynes: Paternoster 2004.

¹⁸ Stuart Murray, *Church Planting. Laying Foundations*, Carlisle: Paternoster 1998.

evalueert deze. Tot slot doet dit hoofdstuk een poging om de resultaten van dit onderzoek praktisch te maken voor Nederlandse baptistengemeenten in de vorm van een aantal aanbevelingen. Maar het onderzoek begint bij Jannes Reiling zelf. In het volgende hoofdstuk laat ik hem aan het woord over de christelijke gemeente.

2. Jannes Reiling over de gemeente

‘Er zijn altijd wel redenen voor bezinning op het wezen van de kerk, maar in onze tijd zijn zij wel bijzonder klemmend.’ Zo begint Jannes Reiling zijn boek over de nieuwtestamentische gemeente, *Gemeenschap der heiligen* (1964).¹⁹ Hij doelt op de oecumenische gesprekken die in de jaren zestig met veel enthousiasme werden gevoerd. Reiling wil met het boek, net als met de daaraan ten grondslag liggende radiolezingen, een bijdrage leveren aan deze gesprekken vanuit doperse of baptistische hoek. De sporen hiervan doortrekken het hele boek. Zo gaat hij met reformatorische christenen het gesprek aan over het verbond. En met pinkstergelovigen spreekt hij een hartig woordje over de gaven van de Geest.

Onze tijd is een andere dan die van Reiling's boek. De geestdrift voor de oecumene is al lang geleden verflauwd. Maar klemmende redenen voor een bezinning op de kerk zijn er nog steeds. De postchristelijke tijd waarin wij leven vraagt wederom om stevig nadenken over de kerk. In dit hoofdstuk lees ik Reiling dan ook door deze missionaire bril. Het is niet mijn doel zijn complete kerkleer uiteen te zetten. Ik zoek naar zijn visie op de verhouding tussen kerk en wereld, oftewel tussen binnen en buiten. Om deze relatie scherp te krijgen, is het belangrijk eerst in te gaan op Reiling's visie op de kerk zelf. Hier begin ik mee (2.1). Vervolgens komt aan de orde hoe deze kerk zich tot de wereld verhoudt (2.2). Ten derde besteed ik aandacht aan het boekje *Heden en toekomst* (2.3). Hierin maakt Reiling de principes uit het Nieuwe Testament concreet voor zijn tijd. Het hoofdstuk eindigt met een tussenbalans (2.4).

Vooraf moet nog worden gezegd dat Reiling uiterst voorzichtig is met het beschrijven van de kerk.²⁰ Het woord ‘kerk’ wisselt hij meteen in voor ‘gemeente’.²¹ De kerk bestaat immers niet los van de gelovigen. Reiling wil niets weten van een (eeuwig) wezen van de kerk en is wars van abstracties. Liever spreekt hij van het leven van de gemeente. Wat hij daarmee aan precisie inboet, dat meent hij te winnen aan directheid en echtheid. De kerk is niet statisch maar altijd in beweging. Er is echter wel een norm voor de gemeente, namelijk het Nieuwe Testament. God zelf gaf deze canon aan de gemeente als een middel tot voortdurende hervorming van haar functioneren en traditie.

2.1 De gemeente is een gemeenschap van gelovigen op weg

De gelovigen zijn de gemeente. Hiermee zijn we direct bij de hoofdbijdrage van Reiling aan de oecumenische discussie aanbeland. Velen hebben door de tijd heen geprobeerd de kerk te definiëren. Van kerkvader Ignatius is de bekende uitspraak dat de kerk daar is, waar de bisschop is. De Reformatie noemde zuivere prediking en bediening van de sacramenten als onmisbare kenmerken van de kerk. Reiling is echter van mening dat al deze pogingen een ‘subjectief fundament’ missen.²² Want de gemeente in het Nieuwe Testament ziet zichzelf als een gemeenschap van opnieuw geboren mensen.

---

¹⁹ Reiling, *Gemeenschap*, 9.

²⁰ Reiling, *Gemeenschap*, 43 en 83.

²¹ Reiling, *Gemeenschap*, 12.

²² Reiling, *Gemeenschap*, 56.

2.1.1 Bekering en wedergeboorte

Reiling komt tot deze conclusie na een behandeling van de reformatorische verbondsleer.²³ Calvin zag oud en nieuw verbond als twee aspecten van het ene genadeverbond. Reiling meent echter dat bij elke fase in de heilsgeschiedenis een nieuw verbond hoort. Jeremia 31 speelt in zijn interpretatie een belangrijke rol. Hierin voorzegt Jeremia een nieuw verbond van directheid. Dat is gekomen met Jezus, aldus Reiling. Hij vergelijkt het verbond met een huis, waar het huisgezin van God in woont.²⁴ Er is bekering nodig om er binnen te gaan, als eerste daad van geloof. Deze bekering betekent aan de ene kant totale overgave aan de Heer en aan de andere kant vrijheid van de machten van zonde en dood. Horizontale relaties baten de mens niet als het om bekering gaat, zo stelt Reiling radicaal. De oproep tot bekering komt als het ware verticaal tot de individuele mens. Hij staat zelf voor de keus.²⁵

De bekering wordt in balans gehouden door de wedergeboorte.²⁶ Zij vormen twee kanten van dezelfde zaak. Wedergeboorte betekent dat iemand als het ware opnieuw geboren wordt, maar ook dat deze geboorte 'van boven af' plaatsvindt. Niet de mens maar God bewerkt haar door de Heilige Geest. Zowel God als de mens zijn dus betrokken bij het binnengaan van de gemeente. De wedergeboorte maakt de mens tot een nieuwe schepping. Hij participeert in het nieuwe leven van de Heer. Het leven is niet langer gericht op zelfverheerlijking maar cirkelt om Jezus Christus. Het wordt geheel door Hem bepaald.

2.1.2 Subjectivisme

Reiling realiseert zich dat hij met deze sterke nadruk op bekering en wedergeboorte op de rand van de afgrond van het subjectivisme balanceert.²⁷ Hij benadrukt daarom dat het geloofsleven geen leven 'halverwege de hemel' is, maar gewoon leven 'op een bepaalde manier'. De gelovige staat met twee voeten in de wereld. Zijn verlangen is om in dit leven van alledag de heerschappij van Christus zichtbaar te maken. De gelovige is nog niet gearriveerd. Het Nieuwe Testament kent geen perfectionisme. Iedere volgeling van Jezus moet groeien en volwassen worden. Hij is onderweg.

Tot zijn spijt constateert Reiling in *Heden en toekomst* dat het gevaar van de individuele geloofsbeleving werkelijkheid is geworden in zijn eigen geloofsgemeenschap, de baptistengemeenten. Hier besteed ik later aandacht aan (zie 2.3).

2.1.3 Zichtbaar en heilig

Hoe het ook zij met het gevaar van subjectivisme, de baptisten nemen de noodzaak van geloof voor redding erg serieus. Zij vertalen het *sola fide* zo rechtstreeks mogelijk door in hun gemeentebegrip.²⁸ Niet voor niets heetten de baptistengemeenten voorheen 'Gemeenten van gedoopte christenen'.

---

²³ Reiling, *Gemeenschap*, h. 7. Vgl. J. Reiling, *Verbond, oud en nieuw. Een poging tot dialoog tussen Calvinisten en Baptisten*, Kampen: Kok, 1976; J. Reiling en W. van 't Spijker, 'Het verbond' in C. Augustijn e.a., *Dopers-calvinistisch gesprek in Nederland*, 's-Gravenhage: Boekencentrum 1982, 6-14.

²⁴ Later gebruikt Reiling dit beeld weer als hij de gemeente contrasteert met 'vrije groepen' ('Waarom onze gemeenten niet groeien', in: *De Christen* 113/19 (1998), 14; 'De toekomst van de gemeente', in: *De Christen* 116/14 (2001), 8-9). De vrije groepen zijn geen huis maar een afdak. Je kunt er onder schuilen, maar er ook zonder moeite weer onder vandaan lopen. Hierdoor zijn ze aantrekkelijk voor de moderne mens, die zich liever niet bindt. 'Gemeentemensen' daarentegen zien de gemeente als een huis waarin je woont en waar je in principe niet meer weggaat. Toch kun je in dit huis slechts verkeren en niet wonen, want je blijft onderweg.

²⁵ Ik gebruik gemakshalve de mannelijke vorm, maar bedoel in dergelijke gevallen natuurlijk zowel man als vrouw.

²⁶ Reiling, *Gemeenschap*, h. 8.

²⁷ Reiling, *Gemeenschap*, 57-58.

²⁸ J. Reiling, 'Het Baptisme', in: *De Christen* 89/33/34 (1974), 6.

Reiling geeft toe, in het spoor van Calvijn, dat alleen God weet wie werkelijk wedergeboren is. Maar de belijdenis van een onzichtbare kerk mag niet ten koste gaan van de zichtbare kerk.²⁹ De vorm van de gemeente moet zoveel mogelijk corresponderen met het evangelie. Zichtbaarheid maakt vrijblijvendheid onmogelijk. Er wordt *commitment* van de gemeenteleden gevraagd: 'je geeft jezelf, stelt jezelf in de waagschaal ter wille van de Heer en zijn evangelie.' Reiling noemt deze vorm van kerk-zijn een 'leden-' of 'vrijwilligheidskerk'.³⁰ Mensen kiezen ervoor lid te zijn en zijn bereid op hun keuze te worden aangesproken. Alleen dan heeft de kerk toekomst in de postchristelijke tijd.

Direct verband met de zichtbaarheid houdt de heiligheid van de gemeente.³¹ Deze heeft in de geschiedenis van het baptisme een belangrijke rol gespeeld. De gemeente is het eigendom van God en zo afgezonderd van de wereld. Reiling waarschuwt dat deze heiligheid altijd een geschonken heiligheid is, waaruit de gemeente leeft. Jezus Christus heeft haar door zijn dood en opstanding geheiligd. Vaak onderscheiden gelovigen zich echter maar weinig van anderen in hun levenswijze. Deze 'wereldgelijkvormigheid' is onvermijdelijk omdat zij deelnemen aan het maatschappelijke leven van alledag. Tegelijkertijd mag de gemeente niet wereldgelijkvormig zijn. God moet zijn heiligheid in haar kunnen herkennen. Het komt dan aan op het hart, niet op levensgewoonten van de gemeenteleden. Heiligheid betekent ook niet dat de gemeente zich niets meer aan de wereld gelegen laat liggen. Integendeel, de apostel Petrus schrijft dat de gemeente een heilige natie is 'om de grote daden van God te verkondigen' (1 Petrus 2:9). De heiligheid onderscheidt de gemeente dus van de wereld, maar richt haar tegelijkertijd ook op de wereld.

Kortom, de gemeente is in de ogen van Reiling een gemeenschap van gelovigen, die zichtbaar en heilig is en toch op weg. Hoe vertaalt deze visie zich in het concrete gemeentelven? Dit wordt zichtbaar in Reilings visie op drie belangrijke onderdelen daarvan, namelijk de samenkomsten, de doop en het avondmaal.

2.1.4 De samenkomst

Reiling wil niet spreken van 'eredienst'. Het woord 'samenkomst' is beter. Dat geeft aan dat het concrete gebeuren van belang is en vermijdt abstracties die het wezen ervan proberen te lokaliseren. Reiling noemt de samenkomst de 'hartenklop' van de gemeente.³² Zij kan niet zonder de ontmoeting met elkaar en de Heer. Het beeld van het kloppende hart doet echter ook uitkomen dat de samenkomst niet het hele leven van de gemeente is. Dat bevindt zich in de wereld, waar zij in haar doen en laten haar Heer zichtbaar wil maken. De samenkomst rust de gelovigen toe voor de dienst in de wereld.

De gelovigen hebben grote vrijheid wat betreft de invulling van de samenkomst. Het Nieuwe Testament geeft weinig directe aanwijzingen. Wel schildert zij de ontmoeting met de Heer als een dialoog. De Heer spreekt tot de gelovigen door het woord en de sacramenten. De gemeente antwoordt met lied en gebed.

---

²⁹ J. Reiling, 'Wie zijn wij? Gemeente van gedoopte christenen' in: *De Christen* 90/12 (1975), 1-2.

³⁰ J. Reiling, 'Geloof en privatisering II: de kerk op terugtocht', in: *De Christen* 102/11 (1987), 6.

³¹ J. Reiling, 'Wie zijn wij? Heilige gemeente' in: *De Christen* 90/15 (1975), 2-3.

³² Reiling, *Gemeenschap*, h. 22.

2.1.5 De doop

Reiling mengt zich ook in de doopdiscussie.³³ Maar hij doet dit in het kader van zijn behandeling van de gemeente. De gemeentevisie is in zijn optiek doorslaggevend voor de doopvisie. Omgekeerd is de doop representatief voor de gemeente.³⁴ Waar de kinderdoop wijst op een volkskerk, hoort de doop op belijdenis onlosmakelijk bij een gemeente van gelovigen.

Op grond van een onderzoek in het Nieuwe Testament concludeert Reiling dat geloof, doop en Heilige Geest een onverbreekelijke eenheid vormen. De doop is in het Nieuwe Testament 'bekeringsdoop'. Het persoonlijke geloof van de dopeling staat centraal. Aan de andere kant is de doop ook 'wedergeboorte-doop'. De Heilige Geest bewerkt de wedergeboorte en werkt zo ook in de doop. De kinderdoop kan de nieuwtestamentische toets niet doorstaan. Zij maakt de doop los uit het verband met geloof en Geest. De Pinksterbeweging struikelt eveneens. Haar doop met de Geest maakt de Heilige Geest los van geloof en doop. Maar Reiling waarschuwt ook zijn eigen parochie. Zij die dopen op belijdenis dreigen de band tussen doop en Heilige Geest door te snijden. De doop is niet louter een afbeelding van de bekering of een daad van gehoorzaamheid. God handelt daadwerkelijk door zijn Heilige Geest in de doop. In de doop 'voltrekt Hij zijn heil' aan de dopeling.

2.1.6 Het avondmaal

Het Avondmaal heeft alles te maken met gemeenschap.³⁵ Verticaal hebben zij die aan de maaltijd gaan gemeenschap met Jezus. Hij heeft zich door de Heilige Geest aan brood en wijn verbonden. Aan de maaltijd deelt Jezus zijn gaven van redding uit. Daarnaast is ook de horizontale, onderlinge gemeenschap van cruciaal belang tijdens het avondmaal. De apostel Paulus waarschuwt de gelovigen zich te toetsen op goede verhoudingen met hun broeders en zusters, voordat zij aangaan. Het avondmaal is het middel bij uitstek waardoor Christus zijn gemeente bouwt. Zowel de relatie met haar Heer als de onderlinge gemeenschap wordt versterkt.

Reiling tekent aan dat het avondmaal geen evangelisatiemiddel is. Het is primair voor de gelovigen bedoeld. Brood en wijn kunnen alleen maar in geloof worden ontvangen, wil iemand er baat bij hebben. Aan de andere kant pleit Reiling voor de ruimte van het 'open avondmaal', wat wil zeggen dat ook gelovigen uit andere kerken aan de maaltijd van de Heer worden toegelaten.³⁶ De nadruk ligt in het avondmaal immers sterk op het heil dat God in Jezus heeft bewerkt voor allen die geloven. Het toelatingsbeleid kan sowieso nooit worden dichtgetimmerd. 'Ook plaatselijk is de gemeente van Christus alleen in gebroken contouren zichtbaar en daarom is ook het avondmaal alleen in gebroken gestalten aanwezig.'³⁷ Het avondmaal kan tot slot nooit als tuchtmiddel worden gebruikt. 'Hoe kun je iemand die gezondigd heeft tot de genade terugleiden door hem van het teken van die genade uit te sluiten?'³⁸

Samenvattend, voor Reiling is de gemeente een heilige en zichtbare gemeenschap van gelovigen, die op hun belijdenis zijn gedoopt. De gelovigen hebben veel met elkaar: ze komen samen en vieren het

---

³³ Reiling, *Gemeenschap*, h. 9-13. Vgl. K. Blei en J. Reiling, 'De doop', in: C. Augustijn e.a., *Dopers-calvinistisch gesprek in Nederland*, 's-Gravenhage: Boekencentrum 1982, 36-46.

³⁴ Reiling, *Gemeenschap*, 149.

³⁵ Reiling, *Gemeenschap*, h. 14-16; J. Reiling, 'De maaltijd van de Heer (III)', in: *De Christen* 104/12 (1989), 6.

³⁶ J. Reiling, 'De maaltijd van de Heer (V)', in: *De Christen* 104/20 (1989), 5.

³⁷ Reiling, *Gemeenschap*, 106.

³⁸ Reiling, 'De maaltijd (V)', 5.

avondmaal. Maar wat hebben ze met de buitenwereld? Ik raakte al enkele malen aan deze vraag. Het wordt nu tijd om hier Reiling nader over te horen.

2.2 De gemeente is missionair in haar leven

Het missionaire karakter van een baptistengemeente is niet vanzelfsprekend. De gemeente als gemeenschap van gelovigen onderscheidt zich principieel van de wereld. De verzoening is in de gemeente realiteit geworden, waar de wereld deze verzoening nog niet kent.³⁹ Dit is echter slechts de helft van het verhaal. De verzoening betreft de gemeente namelijk juist ook op de wereld, zo benadrukt Reiling. Christus heeft de redding van de hele wereld op het oog en wil de gemeente daarvoor gebruiken. God verzamelt en bewaart de gemeente, maar dat wil niet zeggen dat zij 'in deposito, brandvrij bewaard wordt tot Christus' komst'.⁴⁰ Getuigen is zelfs haar voornaamste taak.⁴¹

2.2.1 Getuigenis en lijden

De gemeente getuigt met de kracht van de Geest van de opstanding en van de gevolgen van die opstanding.⁴² De opstanding heeft namelijk een tweeledig resultaat. Het eerste gevolg ligt in het verticale vlak: verzoening met God en vergeving van zonden. De gemeente getuigt van deze werkelijkheid in haar leven. In de tweede plaats opent de opstanding de weg van de navolging van Christus. We gaan in zijn spoor van 'ontferming en solidariteit, van opkomen voor de verdrukten en de onderliggenden, van vrede en geweldloosheid'.⁴³ Het risico van eenzijdigheid in ons getuigen ligt altijd op de loer. Maar de twee gevolgen vormen een onverbreekelijke eenheid. Beide moeten doorklinken in ons getuigenis.

Dit getuigenis brengt onherroepelijk lijden met zich mee, helemaal nu de kerk niet langer toonaangevend is in de samenleving.⁴⁴ Zij hoeft hiervan niet te schrikken, want de vijandschap van de satan en de wereld werden bij het kruis al zichtbaar. Die vijandschap jegens Christus geldt ook de gemeente. Gemeenschap met Christus betekent niet alleen deelhebben aan de zegen van zijn overwinning, maar ook aan zijn lijden.⁴⁵ Het lijden vraagt van de gemeente een eschatologisch leven, een gerichtheid op de wederkomst van Christus. De gemeente heeft immers geen gevestigde plaats in deze wereld maar ziet uit naar de wereld die komen gaat. Christus zal verschijnen en zijn triomf van de Paasmorgen completeren.

2.2.2 Een nieuw leven

Reiling benadrukt dat het missionaire karakter van de gemeente niet zit in de evangeliserende activiteiten die zij onderneemt.⁴⁶ Het verspreiden van het toenmalige baptistenbladje *De Zaaier* of evangelisatietraktaten maakt van een baptist nog geen evangelist. De methoden en middelen van het getuigen acht Reiling trouwens ook niet zijn terrein.⁴⁷ Hij is er echter stellig van overtuigd dat het aankomt op het leven van de gemeente. Is dat gericht op het tot stand brengen van een ontmoeting tussen mensen en de Heer Jezus?

---

³⁹ Reiling, *Gemeenschap*, 89-90.

⁴⁰ Reiling, *Gemeenschap*, 40.

⁴¹ J. Reiling, 'Het Baptisme', in: *De Christen* 89/33/34 (1974), 6.

⁴² J. Reiling, 'Geroepen tot getuigenis', *De Christen* 97/38 (1982), 3; vgl. 'Ledenwerving', in: *De Christen* 100/45 (1985), 3.

⁴³ J. Reiling, 'Geroepen tot getuigenis', *De Christen* 97/38 (1982), 3.

⁴⁴ Reiling, *Gemeenschap*, h. 23.

⁴⁵ Reiling, *Gemeenschap*, 39-40.

⁴⁶ Reiling, *Gemeenschap*, 108-109.

⁴⁷ J. Reiling, 'Geroepen tot getuigenis', *De Christen* 97/38 (1982), 3.

Het leven van de gelovige is door de wedergeboorte radicaal veranderd. De Heilige Geest heeft van hem een ander mens gemaakt. Niet langer hijzelf staat in het middelpunt, maar Christus. De Geest maakt het leven van Christus openbaar. En doordat dit zichtbaar wordt in de gemeente, wordt het ook zichtbaar in de wereld. Het leven van Christus wordt zichtbaar door de vrucht die de Geest doet groeien in de gemeente.⁴⁸ Reiling denkt dan niet alleen aan de klassieke vruchten van de Geest uit Galaten 5, maar aan alle blijvende gevolgen die de Geest tot stand brengt. Eerst noemt hij het geloof. De Heilige Geest bevestigt de prediking van het evangelie in harten van mensen en schenkt geloof. De tweede vrucht is het getuigen. De Geest verleent kracht aan de prediking en bewijst daarmee haar goddelijke oorsprong. Soms doet de Geest dit door wonderen en tekenen, maar meestal 'gewoon' door het leven van de gemeente. Dan spreken we, ten derde, over de vruchten van de Geest in engere zin, de vruchten uit Galaten 5.

Paulus schrijft in Galaten 5 over een strijd die gaande is tussen de werken van het vlees en de werken van de Geest. De mens is van nature op zichzelf gericht. Door kruis en opstanding is deze macht van het vlees doorbroken. Nu is er een ander leven mogelijk. De Geest leert de mens van zichzelf af zien naar de ander. Niet langer het ik maar de naaste staat nu centraal. Er is verzoening met de ander mogelijk, doordat Jezus God met ons verzoende. Verzoening is dan ook het hoofd waar alle vruchten van de Geest onder te scharen zijn.

Evangelisatie is kortom niet zozeer de taak van de predikant als wel van de hele gemeente. De gemeente bevestigt door haar leven de preek van de dominee. Zo is zij dus missionair. '[D]e gemeente is het normale en haar getuigenis is de normale vorm van prediking. De kracht van haar getuigenis is de Heilige Geest en de primaire gestalte waarin deze kracht openbaar wordt, is het leven van de gemeente (...) Dit is het apostolaat van de gemeente naar het Nieuwe Testament.'⁴⁹

2.3 Heden en toekomst

Reiling blijft niet in de 'theorie' van het Nieuwe Testament hangen, maar probeert deze steeds te verbinden met de ontwikkelingen van zijn tijd. Hij schrijft al in *Gemeenschap der heiligen* dat de gemeente zich in een overgangstijd bevindt.⁵⁰ Het is nog onzeker hoe de toekomst eruit zal zien, maar duidelijk is dat de postchristelijke tijd is aangebroken. De christelijke kerk is niet langer toonaangevend in de samenleving. Zij vormt niet langer een eenheid met cultuur, staat en maatschappij. Dit laat zien dat de heilsgeschiedenis voortschrijdt. God is op weg naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. De gemeente dient een open oog en oor te hebben voor de tekenen der tijden. Zij moet leren eschatologisch te leven. De gemeente moet niet gericht zijn op een gevestigde plaats maar uitzien naar de komst van Christus. Dit betekent ook dat zij bereid moet zijn haar kerkelijke vormen en tradities te verliezen.⁵¹ Deze zijn slechts 'bovenbouw' en geen van alle absoluut; alleen het fundament van de gemeente, Jezus, is onvervangbaar. Er moet ruimte ontstaan voor de Heilige Geest om te werken en die ontstaat alleen door *kenosis*, ontlediging. De Geest zal dan wel bepalen welke vormen en tradities Hij kan gebruiken en welke moeten verdwijnen. Deze nadruk op de eschatologische gestalte van de gemeente schept ruimte in het denken over de gemeente. Tegelijkertijd is Reiling geen voorstander van de pluriformiteit die in veel oecumenische

---

⁴⁸ Reiling, *Gemeenschap*, h. 18-19.

⁴⁹ Reiling, *Gemeenschap*, 117.

⁵⁰ Reiling, *Gemeenschap*, h. 23.

⁵¹ Reiling, *Gemeenschap*, 152-153.

kringen populair is. De bijbelse gestalte van de kerk als vergadering van gelovigen moet uiterst serieus worden genomen.

Ruim vijftien jaar later verschijnt van de hand van Reiling een verrassend tijdbetrokken pamflet, *Heden en toekomst* (1980). Dit handelt over de identiteit van de baptistengemeenten in de jaren '80 en dient ertoe om het gesprek hierover binnen de gemeenten te stimuleren. Interessant is dat hierin de relatie tussen gemeente en wereld ook uitgebreid aan bod komt.

2.3.1 Zendingsgemeente

Reiling schrijft over de grote veranderingen die na de tweede wereldoorlog in de baptistengemeenten plaats hebben gevonden. Eén van die veranderingen betreft de verhouding tot de samenleving.⁵² Baptisten zijn niet langer een geïsoleerd volksdeel. Zij zijn deel van de samenleving geworden en de maatschappelijke problemen zijn ook hun problemen geworden. Wie verwacht dat de baptistengemeenten daardoor meer missionair zijn geworden komt echter bedrogen uit. Er is eerder een tegengestelde beweging. Zij zijn 'nauwelijks' meer de 'zendings- en evangelisatiegemeenten' die zij waren.⁵³ De gemeenten zijn doel op zich geworden. Geborgenheid en zorg voor elkaar staan voorop. Zending en evangelisatie krijgen daarentegen weinig aandacht. Er is sowieso ook weinig contact met mensen zonder een christelijke achtergrond en er wordt nauwelijks moeite gedaan hier verandering in te brengen. De belangrijkste reden is dat bekering en redding individueel worden ingekleurd, wat ten koste gaat van de kosmologische dimensie ervan. Het evangelie is voor baptisten 'ten eerste en ten laatste' verkondiging van het persoonlijk behoud door het verzoenend bloed van Christus.⁵⁴ Christus is echter niet alleen Verlosser maar ook Heer, aan wie alle macht op hemel en op aarde is gegeven. Het evangelie betekent redding voor de enkeling, maar is ook een boodschap van heil voor de schepping. Het heeft iets te zeggen over bevrijding van armoede in de derde wereld, onderdrukking van minderheden in vele landen en kernbewapening.⁵⁵

2.3.2 Individualistische kluisters

Reiling vraagt zich bovendien af of baptisten bekering nog wel beleven als een breuk met het verleden.⁵⁶ Het grootste deel van hen is immers in een gelovig milieu groot geworden. Het tot geloof komen is meer een bewustwording van wat er al was dan een ommekeer. De nadruk van de bekering ligt daarom niet meer op een moment in het verleden maar op de toekomst. Daar is steeds opnieuw bekering en wedergeboorte nodig. De gelovige ziet nog veel gebreken in zijn leven en beleeft zichzelf als iemand die onderweg is. Hij voelt steeds meer hoe sterk hij met de schepping en de mensheid is verbonden. De gemeente is geen eiland in de geschiedenis maar maakt er onlosmakelijk deel van uit. Wedergeboorte en nieuw leven zijn dan ook niet alleen individueel. Ook de schepping moet worden wedergeboren en nieuw worden.

Ten diepste komt het er op aan dat we de woorden bekering en wedergeboorte in verbinding brengen met de daden van God waarin ze gegrond zijn: schepping, verzoening en herschepping door respectievelijk God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Ook de doop moet opnieuw worden gegrond.⁵⁷ Zij is allereerst teken van Christus' dood en opstanding. De doop betekent dat God ons

---

⁵² Reiling, *Heden en toekomst*, 32-33.

⁵³ Reiling, *Heden en toekomst*, 36-38.

⁵⁴ Reiling, *Heden en toekomst*, 38.

⁵⁵ J. Reiling, 'Vrede en evangelisatie', in: *De Christen* 97/29/30 (1982), 1-2.

⁵⁶ Reiling, *Heden en toekomst*, 46-47.

⁵⁷ Reiling, *Heden en toekomst*, 40.

laat delen hierin. Alleen dan kan de gemeente als gemeente van gelovigen tot haar recht komen. Zij wordt zendingsgemeente. 'Zoals kruis en opstanding de weg van Christus tekenen in de vervulling van zijn zending, zo zijn zij ook de levensvorm van de gemeente die met zijn sterven en zijn opstanding één is geworden in de doop, in de vervulling van haar zending.'⁵⁸

Al met al geeft Reiling zich in *Heden en toekomst* opnieuw en dieper rekenschap van het gevaar van subjectivisme dat hij in *Gemeenschap der heiligen* al signaleerde (zie 2.1.2). De nieuwe tijd geeft hem daar aanleiding toe. Baptisten en gelovigen in het algemeen beseffen meer dan ooit dat zij onderdeel zijn van het grotere geheel van schepping en geschiedenis. Reiling pleit daarom ervoor om bekering en wedergeboorte uit hun individualistische kluisters te bevrijden en deze opnieuw te funderen in het evangelie.

2.4 Deelconclusie en tussenevaluatie

Aan het einde van dit hoofdstuk blik ik nog kort even terug. Jannes Reiling heeft duidelijke opvattingen over de gemeente. De gemeente bestaat uit gelovigen en is daarmee zichtbaar en heilig. Bekering, wedergeboorte en doop grenzen haar af van de wereld om haar heen. De gelovigen komen samen om nieuwe kracht op te doen voor het leven in de wereld. De doop vindt op belijdenis plaats en alleen gelovigen nemen deel aan het avondmaal.

Reiling lijkt de kerkmuren hiermee hoog op te trekken. Toch is hij ervan overtuigd dat het echte leven van de gemeente zich niet in het kerkgebouw maar in de wereld afspeelt. Gelovigen zijn gewone mensen, die deelnemen aan het gewone leven. Zij zijn niet perfect maar onderweg. De Geest doet vrucht in hun leven groeien als getuigenis voor de mensen om hen heen. Dezen zien hierin de verzoening die Christus mogelijk maakte. De gemeente is heilig, niet als doel op zich, maar om de grote daden van God te verkondigen. Doop en avondmaal zijn voor gelovigen en ook de samenkomsten lijken primair voor gelovigen bedoeld te zijn. Zij dienen echter om hen als het ware op te laden voor hun dienst aan de wereld. Kortom, Reiling ziet geen tegenstelling tussen een afgebakende ecclesiologie en een open houding naar de wereld. Hij acht een duidelijk omliggende gemeente juist noodzakelijk om de gelovigen in staat te stellen hun getuigende taak in de wereld te vervullen.

Begin jaren '80 signaleert Reiling in *Heden en toekomst* echter dat de baptisten de wereld uit het oog dreigen te verliezen. Hij benadrukt daarom de verbondenheid van de gelovigen en de gemeente met de wereld. Bekering is een breuk met het verleden, maar ook een weg die moet worden gegaan. Wedergeboorte is niet alleen wedergeboorte van het individu, maar ook wedergeboorte van de wereld. De individuele begrippen bekering en wedergeboorte moeten worden verankerd in Gods heilswerk. Alleen dan kan de gemeente zendingsgemeente zijn.

Jannes Reiling zag het postchristelijke tijdperk al aanbreken. Urban Expression probeert met haar manier van kerk-zijn hier zo goed mogelijk bij aan te sluiten. Hoe geslaagd is deze poging in het licht van de ecclesiologie van Reiling? Hierover gaat het volgende hoofdstuk.

---

⁵⁸ Reiling, *Heden en toekomst*, 40.

Dat wij ons als Baptisten gemeenteleden meer naar buiten en minder naar binnen moeten richten is zonneklaar. Wij zijn er namens Christus voor de wereld waarvan Hij de Heer is. (...) Toch betwijfel ik of gemeentestichting wel de juiste methode is voor het omschakelen naar de wereld buiten ons. Ik kan me daarbij eerlijk gezegd niet veel voorstellen: moeten er nieuwe gemeenten komen naast de bestaande? Hebben onze gemeenten zoveel aandacht en energie over dat zij die aan de oude gemeente kunnen onttrekken en die steken in de nieuwe gemeente? (...) Gemeentestichting als methode lijkt mij voornamelijk een utopie: er is nog geen plaats voor. Maar misschien ben ik te 20ste eeuw. Ik wil mij graag terecht laten wijzen.

Jannes Reiling⁵⁹

3. Jannes Reiling en Urban Expression

Jannes Reiling overleed in 2005. Hij zal Urban Expression niet of nauwelijks gekend hebben. Zijn tijd was ook een heel andere dan de huidige. Toch is het interessant om Urban Expression eens door zijn bril te bekijken, zoals ik in de inleiding al betoogde. Baptistengemeenten en Urban Expression werken regelmatig samen en hebben beide doperse wortels. Toch is hun ecclesiologie erg verschillend. Een confrontatie tussen de baptist Reiling en Urban Expression kan licht werpen op de oorzaak hiervan.⁶⁰

In het vorige hoofdstuk nam ik het kerkmodel van Reiling onder de loep. Vervolgens vroeg ik mij af hoe hij de verbinding tussen kerk en wereld legt. Bij Urban Expression laten 'binnen' en 'buiten' zich minder goed scheiden. Binnen is helemaal afgesteld op buiten; de kerk is helemaal ingericht op de wereld en de context. Toch zal ik in dit hoofdstuk op zoek gaan naar de ecclesiologie van Urban Expression. Hoe kijkt zij aan tegen de kerk en hoe is deze dan zo doortrokken van de wereld? De thema's uit het vorige hoofdstuk, zoals bekering, doop, avondmaal en zending, zijn hierbij leidend. Reiling zou Urban Expression hierop zeker willen bevragen. Ze komen dan ook opnieuw voorbij, zij het in een wat andere volgorde.

Ik begin met een nadere introductie van Urban Expression (3.1). Vervolgens komt een interessant raakvlak tussen Reiling en Urban Expression aan de orde, namelijk de aandacht voor de postchristelijke tijd (3.2). Deze heeft Urban Expression aangezet tot een paradigmaverandering in het kerk-zijn (3.3). Hoe zou Jannes Reiling deze hebben gewaardeerd? Deze paradigmaverandering heeft invloed op de verhouding tussen *belonging* en *believing* (3.4). Geloof gaat niet noodzakelijkerwijs meer voorop, aldus Urban Expression. Hier gaat het over het wezen van de kerk. Het levert een interessant gesprek op met de auteur van *Gemeenschap der heiligen*. De voorgestelde paradigmaverandering heeft ook gevolgen voor de gerichtheid van de kerk: niet meer naar binnen, maar naar buiten (3.5). Dat Reiling het met dit laatste eens is, moge inmiddels duidelijk zijn. Maar kan hij zich vinden in de methode van Urban Expression? Bij de behandeling van de verschillende thema's beschrijf ik het standpunt van Urban Expression en breng ik Jannes Reiling hiermee in gesprek. Het hoofdstuk eindigt met een conclusie en een evaluatie.

---

⁵⁹ Reiling, 'Hoe zal het onze gemeenten gaan in de 21ste eeuw?', in: *De Christen* 115/8 (2000), 7.

⁶⁰ Bovendien waardeert Urban Expression theologische reflectie; vgl. de waarde: 'We believe that questions and theological reflection are important as we learn together and so discern the way forward.'

3.1 Urban Expression

Urban Expression ontstond in 1997 in Engeland, met als doel om kerkplantingsteams in achterstandswijken van grote steden te ondersteunen.⁶¹ De kleine zendingsorganisatie was ontevreden over de manier waarop kerkplanting vorm kreeg in de jaren '80 en '90.⁶² De *church growth* beweging was vooral bezig met getalsmatige groei van de kerk in plaats van met kwalitatieve. Er werd onvoldoende onderzoek gedaan naar geschikte locaties en passende vormen voor de nieuwe kerken. Dit resulteerde erin dat ze werden geplant in gebieden waar al veel kerken waren, in plaats van in ontkerkelijkt gebieden. De nieuwe kerken waren bovendien vaak niet vormgegeven naar de nieuwe context, maar simpelweg klonen van de moedergemeente. Urban Expression wilde hier verandering in brengen. Zij pleit voor strategische en gecontextualiseerde kerkplanting. Urban Expression richt zich op de gebieden waar weinig of geen kerken meer zijn en mensen die zich aan de marge van de samenleving bevinden. De kerkplantingsteams zoeken naar manieren om het evangelie passend te vertolken in de nieuwe context. Urban Expression schrijft de teams die aan haar verbonden zijn geen strategieën of methodes voor, maar vraagt hen zeven beloften (commitments) en 21 waarden te onderschrijven. Deze binden de teams samen. Elk team geeft op een eigen manier uiting aan de waarden, naar gelang de context waarin zij functioneert.

3.2 Post-Christendom

Urban Expression en Jannes Reiling vinden elkaar op het gebied van het postchristendom. Jannes Reiling herkent deze ontwikkeling als een werk van God zelf en een 'teken der tijden'.⁶³ De kerk moet er dringend rekening mee houden. Stuart Murray, gemeentestichter en oprichter van Urban Expression, heeft zijn theologie grotendeels vanuit het oogpunt van het postchristendom ontworpen. Hij ziet het moment dat de kerk staatskerk werd na de bekering van keizer Constantijn (313 na Christus) als de zondeval van de kerk.⁶⁴ Toen begon de periode van het christendom (*Christendom*). De kerk werd een bevoorrecht instituut, terwijl zij eerst een minderheidsbeweging was. Zij kreeg macht, waar zij hiervóór regelmatig vervolgd werd. De kerk kwam in het centrum van het Romeinse Rijk te staan, terwijl zij zich eerst aan de marge bevond. Al deze veranderingen waren onnatuurlijk voor de kerk en belemmerden haar ernstig in haar functioneren. Doordat de kerk staatskerk werd, klopten vele bekeerlingen bij de kerk aan; zij wilden van de voordelen profiteren. De kerk kon deze grote toestroom nauwelijks verwerken. Waar zij eerst een uitgebreide catechese verplicht stelde aan nieuwkomers, werd deze nu om praktische redenen uitgekleet. Hierdoor kwamen er vele ongelovigen de kerk binnen en verloor de kerk haar radicale karakter. Kerntaak zending (*mission*) werd ingewisseld voor dagelijks bestuur (*maintenance*, letterlijk 'handhaving' of 'onderhoud'). Evangelisatie was niet meer nodig, omdat bijna alle ingezetenen van het rijk gedoopt waren en als christenen werden beschouwd; de zending in Europa was voltooid. De kerk kreeg privileges en veel macht. Deze macht leidde tot corruptie binnen de kerk, waardoor zij haar heilige karakter verloor. Nonconformistische bewegingen zoals de Lollarden, de Waldenzen en de Dopers werden met harde hand bestreden. De 'Constantijnse wende' mag op het eerste gezicht een zegen hebben geleken voor

---

⁶¹ Het *mission statement* van Urban Expression luidt (Kilpin en Murray, *Church Planting in the Inner City*, 3): 'We seek to recruit, equip, deploy and network self-financing teams pioneering creative and relevant expressions of the Christian church in under-churched areas of the inner city.'

⁶² Kilpin en Murray zeggen zelfs dat Urban Expression voortkwam uit frustratie (*Church Planting in the Inner City*, 4): 'Urban Expression was a response to frustration.'

⁶³ Zie 2.3. Reiling gebruikt de term 'postchristendom' niet, maar zag de hiermee aangeduide ontwikkeling scherp.

⁶⁴ Murray, *Post-Christendom*, passim.

de kerk, maar moet bij nader inzien worden gezien als een vloek, aldus Murray. Zij vernietigde haar karakter als een beweging aan de marge, die getuigde van de komst van Gods koninkrijk. De christelijke gemeente van de eerste eeuwen was onherkenbaar geworden.

Het is dan ook weinig verwonderlijk dat Murray de komst van het postchristelijke tijdperk met vreugde begroet. De kerk verliest haar macht en krijgt haar originele positie aan de rand van de samenleving weer terug. Zij kan weer getuigen van haar Heer, zonder in de verleiding te vallen bekering met macht te willen afdwingen. De gemeente hoeft de daden van de overheid niet meer voor haar rekening te nemen, maar kan profetisch daartegen spreken als dit nodig is. De kerk wordt weer zoals ze door haar Heer bedoeld is.

Jannes Reiling is het er roerend mee eens dat het postchristendom een verandering ten goede is.⁶⁵ Maar hij merkt in zijn tijd al op dat de kerk zelf grote moeite heeft met deze verandering. Zij neigt ernaar zich vast te klampen aan haar macht en privileges in de samenleving en deze met hand en tand te verdedigen. Reiling waarschuwt de kerk om God niet tegen te werken. God gaat door met zijn heilsgeschiedenis en Hijzelf schenkt dit nieuwe tijdperk. Ook Murray constateert het taaie verzet van de kerk.⁶⁶ Hij wijst steeds weer op de 'gifstoffen' van het christendom (*Christendom toxins*) die de kerk nog doortrekken.⁶⁷ Nog altijd waant zij zich een machtig instituut, dat anderen haar wil op kan leggen.⁶⁸ Zij is zich nog te weinig bewust van het kwijnende bestaan dat ze leidt. Christenen zijn een kleine minderheid geworden in de samenleving. De kerk dient zich naar deze werkelijkheid schikken, wil zij kans hebben om te overleven.

3.3 Paradigmaverandering

Stuart Murray doet vergaande voorstellen hoe kerk te zijn in deze nieuwe, postchristelijke situatie. Reiling zou hierin erg geïnteresseerd zijn geweest. Murray pleit voor een paradigmaverandering.⁶⁹ De kerk moet van een instituut (*institution*) met macht veranderen in een beweging (*movement*), naar analogie van de christelijke gemeente van de eerste eeuwen van onze jaartelling.⁷⁰ Zij moet niet langer alleen bezig met instandhouding en verzorging (*maintenance*) van wat er is, maar allereerst met zending (*mission*). Het uitreiken naar de buitenwereld is de kerntaak van de christelijke gemeente. De kerk moet weer een 'kerk voor anderen' worden.⁷¹ Dit heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de werkers die de seminaria en theologische studies opleiden. Missionair leiderschap zou meer aandacht moeten krijgen. Opleidingen zouden niet enkel meer moeten focussen op pastors, die passen op de kudde, maar veel meer op evangelisten en apostelen.⁷² Deze bedieningen zijn ten tijde van het christendom in de vergetelheid geraakt, maar zijn essentieel voor de postchristelijke tijd. Instituten impliceren onbeweeglijkheid en macht en staan in het centrum. De gemeente moet juist naar de marge van de samenleving toe. Daar hoort zij getalsmatig thuis. Dat is ook waar God haar

---

⁶⁵ Reiling, *Gemeenschap*, h. 23.

⁶⁶ Murray, *Post-Christendom*, Ch 7.

⁶⁷ Murray, *Church After Christendom*, 7.

⁶⁸ Het is van belang de Engelse context waarbinnen Murray schrijft in het oog te houden. De Anglicaanse kerk heeft meer macht dan sommige andere volks- en staatskerken.

⁶⁹ Murray, *Church After Christendom*, 6-7.

⁷⁰ Murray, *Church After Christendom*, Ch 5.

⁷¹ Murray schrijft (*Church Planting*, 125): 'The task of mission and the efficacy of church structures and activities to engage with those the church is concerned to reach take precedence over the preferences of church members.' De uitdrukking 'kerk voor anderen' is afkomstig van de missioloog Hans Hoekendijk (zie 4.2.3). Zij maakt de kerk ondergeschikt aan het koninkrijk van God.

⁷² Murray, *Church After Christendom*, 210-215

bedoeld heeft. Hier is Hij immers vaak aan het werk, getuige de kerkgeschiedenis.⁷³ Het evangelie is goed nieuws voor de armen.

De kerk heeft dus een paradigmaverandering nodig: geen instituut meer, maar een beweging; niet meer de instandhouding van de kerk centraal, maar de zending; niet meer in het centrum maar aan de marge. Urban Expression is de belichaming van deze visie van Murray. Zij richt zich op een eenvoudige manier van kerk-zijn in achterstandswijken, met een nadruk op zending.⁷⁴

Reiling zou instemmend hebben geknikt. Hijzelf weigert zelfs het woord 'kerk' te gebruiken omdat het hem teveel aan een instituut doet denken.⁷⁵ De christelijke gemeente is geen 'grootheid in ruste', maar is altijd in beweging.⁷⁶ Mogelijk zou Reiling wel een vraag stellen. Als de kerk primair kerk voor anderen is, wordt zij dan niet teveel gerelativeerd? Jezus wil de kerk als zijn lichaam gebruiken voor zijn plan met de wereld.⁷⁷ Hij wil in de wereld zichtbaar worden door zich in de gemeente te openbaren. De kerk vormt zo een essentiële schakel in het werk van God. Honoreert Urban Expression dit voldoende?

Stuart Murray vraagt wel aandacht voor de unieke positie van de kerk, in reactie op christenen die menen zonder kerk te kunnen.⁷⁸ De bijbel vertelt het verhaal van een door God verkoren contrastgemeenschap in de wereld, die haar leven vormgeeft naar 'onwereldse' standaarden. Israël was deze gemeenschap onder de volken; de kerken zijn deze in de wereld. Toch wil Murray de kerk in de juiste proporties blijven zien. Het theologische concept van de *missio Dei* weegt zwaar voor hem.⁷⁹ Het is niet zozeer de kerk die aan zending doet, als wel God zelf. Hij is bezig om mensen te verzamelen. God gebruikt hiervoor de kerk, maar werkt ook buiten de kerk om. Het koninkrijk van God heeft prioriteit, boven de kerk. Dit geeft de kerk een stuk opluchting. De verantwoordelijkheid van de redding van de wereld ligt uiteindelijk niet op haar schouders, maar op die van God. Tegelijkertijd wordt door de *missio Dei* de betekenis van de kerk gerelativeerd.

De *missio Dei* heeft ook in de waarden van Urban Expression haar neerslag gekregen. De kerkplantingsteams zoeken naar waar God aan het werk is in de grote steden.⁸⁰ Urban Expression benadrukt verder dat zij niet onvervangbaar is, maar onderdeel van een veel groter 'plaatje'.⁸¹ Dit lijkt gezonde nederigheid. Het is echter de vraag of Reiling met deze plaats van de gemeente genoeg zou nemen. Hij geeft de gemeente in Gods heilsplan veel gewicht. Jezus heeft haar in het leven geroepen en haar de taak gegeven om te getuigen. Reiling herinnert Urban Expression aan

---

⁷³ Kilpin and Murray, *Church Planting in the Inner City*, 10-12.

⁷⁴ Vgl. de beloften: 'We are committed to following God on the margins and in the gaps, expecting to discover God at work among powerless people and in places of weakness.' 'We are committed to uncluttered church, focused on mission, rooted in local culture and equipping all to develop and use their God-given gifts.'

⁷⁵ Zie het begin van hoofdstuk 2 en 2.1.

⁷⁶ Reiling, *Gemeenschap*, 43.

⁷⁷ Zie 2.2.

⁷⁸ Murray, *Church After Christendom*, 203-207.

⁷⁹ Murray, *Church Planting*, 39-42. Zie ook 3.6.3.

⁸⁰ Vgl. de belofte: 'We are committed to following God on the margins and in the gaps, expecting to discover God at work among powerless people and in places of weakness.' Vgl. ook de waarde: 'We are excited that God can be discovered in the heart of the city and commit ourselves to explore various forms of prayer and worship that are appropriate here.' Zie verder Juliet Kilpin, *Urban to the Core*, 15-16 en 152-153.

⁸¹ Vgl. de waarde: 'We know we are not indispensable and what we attempt to do is part of a much bigger picture, so will try to keep ourselves in perspective.'

deze bijzondere rol die de kerk, dankzij Gods genadige verkiezing, speelt in de komst van Gods koninkrijk.

3.4 *Belonging, believing en behaving*

De mensen vormen de kerk. Oftewel, in de woorden van Jannes Reiling, de kerk heeft een 'subjectief fundament'.⁸² Urban Expression en hij vinden elkaar hier. Het belang van het bouwen aan relaties staat prominent in de waarden van Urban Expression.⁸³ Het evangelie werkt hier doorheen. Urban Expression is warm voorstander van een inclusieve manier van kerk-zijn. Mensen kunnen aan het leven van de kerk of de christelijke gemeenschap meedoen voordat ze geloven. In missionair-ecclesiologische termen, *belonging* is goed mogelijk vóór *believing*. Deze volgorde ligt voor de hand in onze postmoderne en postchristelijke tijd. Kenmerkend voor het postmodernisme is dat mensen meer belangstelling hebben voor wat een overtuiging in het dagelijks leven uitwerkt, dan voor de overtuiging zelf. Wanneer ze een tijd ongedwongen deelnemen, kunnen ze dit ontdekken. In de postchristelijke tijd zijn mensen in toenemende mate onbekend met de beginselen van het christelijke geloof. Ze hebben meer tijd nodig om hiermee bekend te worden. Een tijd meedraaien in de kerk biedt hier de mogelijkheid toe. Urban Expression kiest dan ook voor het zijn van een open gemeenschap. Een ieder mag volop meedoen in de kerk, ongeacht geloofsovertuiging of levenswijze.

Een kerkvorm die hierbij past is het *centered-set* model, oorspronkelijk ontworpen door de missioloog Paul Hiebert (1933-2007).⁸⁴ Dit model weigert te focussen op grenzen, die op grond van geloof of gedrag bepalen of iemand wel of niet bij de kerk hoort. Het gaat daarentegen uit van een centrum waaromheen de gelovigen zich scharen. Het centrum bestaat uit een aantal kernwaarden, die geworteld zijn in het verhaal van Jezus. Zij hebben de gemeenschap gevormd tot wat zij is en houden de delen bijeen. De gelovigen bevinden zich op verschillende afstand tot het centrum, maar bewegen zich allen naar het centrum toe. Op deze manier worden grenzen die in- of buitensluiten overbodig en wordt het mogelijk op een inclusieve manier kerk te zijn. De teams van Urban Expression werken met het *centered-set* model. De waarden van Urban Expression staan voor hen in het middelpunt.⁸⁵ Alle betrokkenen, teamleden en bezoekers, vinden elkaar hierin.

Een belangrijke waarde van Urban Expression in dit verband is dat het christelijke geloof een weg is.⁸⁶ De richting waarin iemand zich beweegt op de weg van het geloof is belangrijker dan zijn positie. Iemand kan nog ver bij Christus of de waarden van de gemeenschap vandaan zijn, maar toch al volledig deel uitmaken van de groep. Doorslaggevend is of hij naar Christus op weg is. Recent onderzoek laat zien dat deze waarde werkelijkheid wordt in de praktijk van Nederlandse teams van Urban Expression. Het valt op dat verschillende van hen zichzelf omschrijven als gezin of familie.⁸⁷ Deze metafoer geeft uitdrukking aan het verlangen om een inclusieve gemeenschap te zijn. Iedereen

---

⁸² Zie 2.1.

⁸³ Vgl. de waarde: 'We believe that the gospel works through relationships and that serving God consists largely in building life-giving relationships with others.'

⁸⁴ Murray, *Church After Christendom*, 26-31; Murray, *Church Planting*, 163-167.

⁸⁵ Zie 3.1.

⁸⁶ Deze waarde luidt voluit: 'We recognise that Christian faith is a journey and we are committed to helping people move forward, wherever they are at present.'

⁸⁷ Jacob Gijsbert den Hartogh, *Wie zijn wij? Een kwalitatief onderzoek naar de rol van gemeentestichtende teams op de identiteitsformatie van gemeenschappen aangesloten bij Urban Expression Nederland* (Master Thesis Evangelische Theologische Faculteit Leuven), ongepubliceerd 2013, 136.

wordt geaccepteerd, ook als hij of zij nog niet gelooft. De gemeenschappen zijn ‘open aan de rand, toegewijd in de kern’.⁸⁸

Jannes Reiling zou hier ongetwijfeld zijn vinger opsteken. Als iedereen naar God op weg is en deel van de gemeente kan zijn, wat is de gemeente dan nog? Waarin zit haar heiligheid? Wordt zij zo niet wereldgelijkvormig en loopt zij niet het risico te verdwijnen? Stuart Murray begrijpt deze vragen. Ze maken duidelijk in welk spanningsveld Urban Expression zich bevindt. Urban Expression kiest voor incarnationele, contextuele zending. De kerk belichaamt het evangelie in de context waarin zij leeft, net zoals Jezus een mens van vlees en bloed werd in onze wereld. Toch wil dit niet zeggen dat de kerk in de wereld opgaat. De vorm van de kerk wordt niet alleen bepaald door de context waarin ze missie bedrijft, maar ook door de boodschap die ze wil uitdragen.⁸⁹ De kerk is betrokken op haar leefwereld (*engaged*) maar ook radicaal onderscheiden (*distinctive*).⁹⁰ Zij is cultureel gevoelig (*culturally attuned*) maar gaat ook tegen de stroom in (*counter-cultural*). Het Nieuwe Testament noemt gelovigen *paroikoi*, ‘bijwoners’. Zij wonen in de wereld, maar zijn niet van de wereld. Zij zijn bekeerd van de wereld én naar de wereld.

3.4.1 Bekering en lidmaatschap

De vragen van Jannes Reiling hebben alles te maken met een onderwerp waarover we hem al hoorden, namelijk bekering. Hij leest in het Nieuwe Testament over bekering als een radicale overgang.⁹¹ Zij is een ‘algehele overgave’ aan Jezus, waardoor de bekeerling geen baas meer is in eigen leven. Wat blijft daarvan over als het geloof een geleidelijke weg is? Stuart Murray wijst erop dat bekering in de tijd van het christendom de negatieve connotatie van gehoorzaamheid aan de kerk en zelfs van dwang heeft gekregen.⁹² Toch houdt hij vast aan het belang van bekering. Zij is zelfs belangrijker dan ten tijde van het christendom, toen iedereen geacht werd christen te zijn en bekering overbodig was. In onze tijd waar de normen van het evangelie steeds verder vervagen, zijn radicale keuzes harder nodig dan ooit. Maar Murray pleit ervoor het begrip bekering te herdefiniëren. De kerk moet mensen zonder dwang uitnodigen zich te bekeren, oftewel achter Jezus aan te gaan. Bekering is een proces. Zij betekent niet dat iemand gearriveerd is, maar dat hij zich gaandeweg nieuwe manieren van denken en leven toe-eigent. Bovendien bevindt niet alleen de nieuwkomer zich op deze weg, maar ieder lid van de gemeenschap.⁹³ De vragen die de eerste stelt, maken de gemeenschap bewust van haar tekortkomingen en zetten haar aan tot hernieuwde bekering.

Bekering heeft met alle drie de punten van de missionair-ecclesiologische driehoek te maken: *belonging*, *believing* en *behaving*. Door bekering gaat iemand bij de gemeenschap horen (*belonging*). Hij groeit ook in zijn geloof (*believing*). En hij gaat zich ook ‘gedragen’ (*behaving*) naar het evangelie. *Belonging* lijkt bij Urban Expression voorop te gaan. Dit is ten dele waar. Relaties vormen het uitgangspunt van haar kerk-zijn en zending. *Belonging*, *believing* en *behaving* zijn echter geen verschillende stadia, maar verschillende dimensies van de weg die alle volgelingen van Jezus gaan, zo

---

⁸⁸ Oeds Blok, ‘Creatieve gemeentestichting in aandachtswijken van de stad. Theologie, praktijk en spiritualiteit van Urban Expression’, in: *Soteria* 27/3 (2010), 22; G. Noort e.a., *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapvorming*, Zoetermeer: Boekencentrum 2008, 127-128.

⁸⁹ Murray, *Church Planting*, 153-155.

⁹⁰ Murray, *Church Planting*, 45.

⁹¹ Reiling, *Gemeenschap*, 50; zie 2.1.1.

⁹² Murray, *Church After Christendom*, 31-33.

⁹³ Kilpin, *Urban to the Core*, 169-170.

stelt Murray.⁹⁴ Vordering in de ene dimensie zorgt voor vordering in de andere. Door bij de gemeenschap te horen wordt iemands geloof opgebouwd en gaat hij daar steeds meer naar leven. Groei in geloof versterkt de verbondenheid met de gemeenschap en beïnvloedt het gedrag. Een nieuwe levenswijze tot slot vergroot de betrokkenheid bij de gemeenschap en aardt het geloof.

De latere Reiling zou zich in het pleidooi voor de bekering als proces herkennen.⁹⁵ Hij ziet het gevaar om bekering individualistisch op te vatten en wijst op de doorgaande bekering die nodig is. Een gelovige is nooit perfect, maar altijd op weg. Dit verbindt hem met de mensen buiten de kerk, die ook tekorten in zichzelf bespeuren. De gemeente beseft dat ze niet een eiland is in de wereld, maar dat ze er met huid en haar mee verbonden is. Ze realiseert zich ook dat niet alleen de individuele gelovige redding en verlossing nodig heeft, maar de hele schepping. Toch geloof ik dat Reiling aandacht zou vragen voor de bekering als eerste daad van geloof. Het Nieuwe Testament spreekt van crisis- of overgangsmomenten. Bekering is zo'n moment. De individuele mens staat voor de keuze vóór of tegen Jezus.⁹⁶ Bij een positief antwoord treedt hij het huis van het verbond of de gemeente binnen. Dit is inderdaad niet het eindpunt van de weg, maar het beginpunt. Het is in ieder geval een overgangsmoment. Van nu aan kan de christen gaan groeien en vrucht dragen. Urban Expression kent wel de weg, maar ontbeert duidelijkheid over de startlijn. Dit gemis vraagt om reflectie.

De vraag doet zich gelden hoe de christelijke gemeenschap in het *centred-set* model haar identiteit bewaart, als bekering en geloof zo vloeiend worden. Hier is de kern van essentieel belang. Stuart Murray beseft dat kerken 'bewakers' (*custodians*) van hun verhaal en waarden nodig hebben, omdat anders hun voortbestaan in gevaar komt.⁹⁷ Het traditionele lidmaatschap van de kerk is niet geschikt om hierin te voorzien; het is te statisch en neigt ertoe mensen buiten te sluiten. Het instellen van meerdere categorieën van *belonging* zou een verbetering zijn. Deze moedigen mensen aan om meer toewijding (*commitment*) te tonen, naarmate ze groeien in geloof en werken. Murray denkt aan het voorstel van Nigel Wright. Deze oppert een 'community membership' dat voor iedereen open is en een 'covenant membership' dat alleen open is voor hen die haar eisen aanvaarden.⁹⁸ Maar ook hier zou Jannes Reiling een waarschuwend woord laten vallen. Hij zou moeite hebben met verschillende standen in de gemeente, zo blijkt als hij over de doop met de Heilige Geest spreekt. Het Nieuwe Testament kent geen geestelijke 'trappen' in de gemeente. Er is geen vervulling met de Heilige Geest die nog uitgaat boven het deelhebben aan Christus.⁹⁹ Hoe moeten we dan tegen de verschillende standen van lidmaatschap aankijken? Zijn zij te verantwoorden in nieuwtestamenteisch licht? Opnieuw geeft Reiling genoeg denkstof.

3.4.2 De doop

Bekering en lidmaatschap hebben alles met de doop te maken. Opvallend is echter dat de doop een minieme plaats heeft in het werk van Stuart Murray. Murray noemt de doop opmerkelijk genoeg een markeringspunt waar iemand zich verbindt om te geloven in Jezus, te behoren bij de kerk en te handelen overeenkomstig de waarden van de christelijke gemeenschap.¹⁰⁰ Zij is het moment waar

---

⁹⁴ Murray, *Church After Christendom*, 35.

⁹⁵ Zie 2.3.2.

⁹⁶ Zie 2.1.1.

⁹⁷ Murray, *Church After Christendom*, 36-37.

⁹⁸ Nigel G. Wright, *Free Church, Free State. The Positive Baptist Vision*, Milton Keynes: Paternoster 2005, 60-61.

⁹⁹ Reiling, *Gemeenschap*, 77-78.

¹⁰⁰ Murray, *Church After Christendom*, 38.

iemand zich toewijdt aan Jezus en de gemeenschap van discipelen.¹⁰¹ De doop is dus wel degelijk een overgangsmoment. Ook in de overige literatuur over Urban Expression wordt er nauwelijks aan de doop gerefereerd.¹⁰² In de beloften en de waarden wordt ze niet genoemd. De teams worden blijkbaar helemaal vrijgelaten op dit gebied. De vraag komt op waarom de doop zo weinig aandacht krijgt. Heeft dit ermee te maken dat het overgangsmoment van de doop moeilijk in te passen is in de vloeiende ecclesiologie van Murray en Urban Expression?

Reiling zou meer duidelijkheid willen over de doop. Zij vormt een drie-eenheid met het geloof en de Heilige Geest.¹⁰³ Onduidelijkheid over de bekering als eerste stap van het geloof zorgt ook voor mist met betrekking tot de doop. Wanneer en wie mag worden gedoopt? De doop is bovendien niet zomaar een mogelijkheid en zelfs niet enkel een opdracht in het Nieuwe Testament. God zelf werkt in de doop door zijn Heilige Geest. Hij deelt uit van zijn gaven aan de dopeling. Het verwaarlozen van de bezinning op de doop kan niet ongestraft blijven. Het brengt de plaats van een belangrijk genademiddel in gevaar.

3.4.3 Het avondmaal

Ook het avondmaal wordt door Urban Expression meer benaderd vanuit de pool van *belonging* dan vanuit die van *believing*. De viering van het avondmaal is de gelegenheid bij uitstek om de gemeenschap met elkaar en met God te beleven. Murray oppert dat de tafel van de Heer op deze manier zelfs de plaats bij uitstek kan zijn waar iemand besluit Jezus te gaan volgen.¹⁰⁴ De traditionele volgorde van geloof dat voorafgaat aan deelname aan het avondmaal wordt zo helemaal omgedraaid. Meedoen kan juist tot geloof leiden.

Ook Reiling ziet verticale en horizontale gemeenschap als de essentiële betekenis van het avondmaal.¹⁰⁵ Voor hem is echter de gemeente van gelovigen onmisbaar om echt avondmaal te vieren.¹⁰⁶ Brood en wijn kunnen alleen in geloof worden ontvangen. Urban Expression zou hierop kunnen antwoorden dat zij het geloof als een weg ziet. Ieder heeft dus iets van geloof in zich en kan aan het avondmaal gaan. Maar dan komt weer het probleem van de geloofsweg zonder duidelijke overgangsmomenten zoals bekering en doop naar voren. Wie bevindt zich op de weg en wie niet? Wie is deel van de gemeente en wie niet? Wie mag er aan het avondmaal deelnemen? En hoe waakt de gemeenschap over de heiligheid van de maaltijd, zoals Paulus die benadrukt (1 Korinte 11)? Het is interessant dat Reiling expliciet opmerkt dat het avondmaal geen evangelisatiemiddel is, maar het middel 'bij uitnemendheid' voor gemeenteopbouw.¹⁰⁷ Relaties onderling en met de Heer worden versterkt. Blijkbaar was het in zijn tijd ook al een vraag of ongelovigen konden aangaan. Zijn antwoord luidt ontkennend.

---

¹⁰¹ Stuart Murray schrijft desgevraagd in een e-mail over de doop (13 juni 2014): 'My understanding of the centred-set approach is that it allows time for people to explore faith without being pushed too quickly towards making a commitment. In a postmodern and post-Christendom context I think this is helpful. But the set does have a centre and I regard baptism as the point on the journey when people are ready to commit themselves to Christ and to the community of disciples. I am wary of any approach that implies there is no centre, no need for commitment. In this case, 'belonging' may never become 'believing'.'

¹⁰² Oeds Blok noemt de doop alleen in het voorbijgaan ('Creatieve gemeentestichting', 22): 'Als er al een grenspunt is, dan is het de bevestiging door de doop.'

¹⁰³ Zie 2.1.5.

¹⁰⁴ Murray, *Church After Christendom*, 212, n 23.

¹⁰⁵ Zie 2.1.6.

¹⁰⁶ Reiling, *Gemeenschap*, 105.

¹⁰⁷ Reiling, *Gemeenschap*, 101.

Ook hier is voor Urban Expression het nodige denkwerk te verzetten. Hoe blijft zij trouw aan de context, die schreeuwt om gemeenschap, én aan het Nieuwe Testament, dat het avondmaal op een bepaalde manier voorstelt?

3.4.4 Excurs: De tucht

De tucht is in het hoofdstuk over Jannes Reiling nauwelijks aan de orde geweest. Toch is de tucht voor Reilings gemeentevisie onmisbaar. De gemeente als gemeenschap der heiligen hanteert een hoge lat voor hen die willen toetreden, namelijk bekering en wedergeboorte.¹⁰⁸ Alleen dan kan zij heilig en zichtbaar zijn. Lid worden is een keuze. Gemeenteleden stemmen ermee in dat zij op deze keuze kunnen worden aangesproken. Reiling benadrukt dat de gemeente van heiligen niet perfect is maar op weg. De tucht is een middel om iemand die afdwaalt weer bij de gemeente te trekken. Zij past in het proces van groei van de individuele gemeenteleden en de gemeente als geheel.

In het kader van Urban Expression is het onderwerp van de tucht erg interessant. Een nadruk op *belonging*, zoals Urban Expression die kent, lijkt de tucht uit te sluiten. Het tegenovergestelde is echter waar, in ieder geval in theorie. In de doperse traditie speelde de tucht een belangrijke rol. Stuart Murray staat wat dit betreft stevig in haar spoor.¹⁰⁹ Jezus zelf draagt de gemeente in Mattheüs 18 op dat zij een broeder of zuster die 'tegen jou' zondigt hiermee, in verschillende stappen, moet confronteren. Wil een gemeenschap gezond blijven, dan kan zij hier niet onder uit. De tucht moet echter niet een machtsmiddel van de kerkleiders zijn, zoals ten tijde van het christendom vaak het geval was. Zij is bedoeld als een praktijk van de hele gemeente, gericht op herstel. Zij is onderdeel van de *multi-voiced* gemeenschap, de gemeenschap waarin alle leden volop participeren. Het lijkt op het eerste gezicht onwaarschijnlijk, maar het *centered-set* kerkmodel is bij uitstek geschikt voor een gezonde uitoefening van de tucht, aldus Murray.¹¹⁰ Een *centered-set* kerk heeft kernwaarden die de gemeenschap hebben gevormd. Zij is gericht op de relatie, wat haar weerhoudt van wetticisme. Kortom, zij is beter in staat om zowel de integriteit van de gemeenschap te bewaren als acceptatie uit te stralen naar hen die moeite hebben met het volgen van Jezus.

3.5 Missionair gemeente-zijn

Het belang van zending (*mission*) voor Urban Expression is al verschillende malen aan de orde geweest. Zending heeft in de kerk prioriteit boven interne aangelegenheden (*maintenance*).¹¹¹ De kerk is bovenal een 'kerk voor anderen'.

Zending kan alleen maar holistische zending zijn, zo vindt Urban Expression.¹¹² Zij is niet beperkt tot evangelisatie, maar omvat ook het bevorderen van sociale gerechtigheid en de transformatie van wijken. Urban Expression zoekt de *sjalom* voor de stad, welzijn in al haar aspecten.¹¹³ De balans tussen evangelisatie en 'goede werken' is lastig te bewaren, zo wijst de geschiedenis uit. Toch is zij

---

¹⁰⁸ Zie 2.1.1 en 2.1.3.

¹⁰⁹ Murray, *Churches After Christendom*, 174-185; Stuart and Sian Murray Williams, *Multi-Voiced Church*, Milton Keynes: Paternoster 2012, 91-96.

¹¹⁰ Murray, *Churches After Christendom*, 184.

¹¹¹ Vgl de belofte: 'We are committed to uncluttered church, focused on mission, rooted in local culture and equipping all to develop and use their God-given gifts.'

¹¹² Vgl. de waarden: 'We are committed to a vision of justice, peace and human flourishing for the city and all its inhabitants.' 'We are committed to unconditional service, holistic ministry, bold proclamation, prioritising the poor and being a voice for the voiceless.'

¹¹³ Kilpin, *Urban to the Core*, 21-22.

van wezenlijk belang.¹¹⁴ Als de gemeente Jezus volgt in zijn incarnatie, moet zij hem volgen in zijn woorden én zijn daden. Kerkplanting kan niet zonder evangelisatie; zonder woorden is de christelijke presentie onbegrijpelijk.¹¹⁵ Maar zonder presentie zijn woorden niet overtuigend; de daden moeten de woorden vergezellen.

Urban Expression gelooft in incarnationele zending.¹¹⁶ Christenen nemen actief deel aan het leven in de wijken waar ze wonen. Ze zoeken naar hoe het evangelie goed nieuws kan zijn voor de bewoners. De gemeentestichtingsteams proberen afgestemd te zijn op hun context, terwijl ze tegelijkertijd tegen de stroom in roeien door te leven naar de standaarden van Jezus. Relaties zijn in deze incarnationele aanpak van vitaal belang. Daar werkt het evangelie door heen.

Incarnacionele zending alleen is echter niet voldoende; zij moet in balans worden gehouden door een aantrekkelijke (*attractive*, niet *attractional*) kerk, zo betoogt Murray.¹¹⁷ Authentieke zending is niet alleen 'go and tell' maar ook 'come and see'. Hoe goed de incarnacionele zending ook is, zij heeft de legitimatie van gezonde en aantrekkelijke christelijke gemeenschappen nodig. Het is daarom alleszins verantwoord om stevig over de kerk zelf na te denken. Murray is persoonlijk voorstander van de *multi-voiced* kerk, waarin leden zo breed mogelijk participeren op het gebied van aanbidding (*worship*), onderwijs (*learning*), gemeenschap (*community*) en bestuur (*discernment*).¹¹⁸ Deze vorm van kerk-zijn heeft sterke nieuwtestamentische wortels en heeft zich ook gedurende de kerkgeschiedenis op verschillende momenten bewezen, alhoewel altijd kortstondig. Voor de postchristelijke tijd heeft zij bovendien de beste papieren, aldus Murray. Steeds minder kerken zullen zich een betaalde werker kunnen permitteren. De *multi-voiced* kerk zorgt ervoor dat gelovigen niet langer afhankelijk zijn van *professionals* maar op eigen benen leren staan, ook in geestelijk opzicht. Ze helpen elkaar in het maken van 'tegen-culturele' levenskeuzes. Gelovigen worden bovendien betere getuigen van hun geloof, doordat ze zich in de gemeente oefenen in disciplines als luisteren naar de ander, bijbellezen, theologische reflectie, luisteren naar de Geest en het delen van een persoonlijk geloofsverhaal.

De balans tussen aandacht voor de gemeente enerzijds en nadruk op zending anderzijds zou Reiling ongetwijfeld hebben aangesproken. Hij acht stevig nadenken over de kerk van levensbelang. Met verve verdedigt hij het gemeentemodel dat hij vindt in het Nieuwe Testament, de gemeenschap van gelovigen. Aan de andere kant is hij beducht voor een gemeente die in zichzelf gekeerd is.¹¹⁹ De belangrijkste taak van de gemeente is juist om te getuigen. Daarvoor wil haar Heer haar gebruiken. Reiling zou de kerk niet snel 'kerk voor anderen' noemen. Daarvoor vindt hij het interne proces in de gemeente te belangrijk. De gemeente moet aandacht hebben voor haar eigen leven, wil zij van dienst kunnen zijn voor de buitenwereld.

---

¹¹⁴ Murray, *Church Planting*, 43-44.

¹¹⁵ Murray, *Church After Christendom*, 163-164.

¹¹⁶ Vgl. de waarden: 'We believe that, in Jesus, God is revealed locally, and that we should be committed to our local community or relational network and active members of it.' 'We focus on under-churched areas and neglected people, trying to find ways of communicating Jesus appropriately to those most frequently marginalised, condemned and abused by society.' 'We believe in doing things with and not just for communities, sharing our lives with others and learning from others who share their lives with us.'

¹¹⁷ Murray and Murray Williams, *Multi-Voiced Church*, 10, 132-137.

¹¹⁸ Murray and Murray Williams, *Multi-Voiced Church*, passim.

¹¹⁹ Zie 2.2 en 2.3.

De incarnationele manier van zending bedrijven is Reiling uit het hart gegrepen.¹²⁰ Gelovigen zijn niet wereldvreemd, maar staan juist met twee benen in het dagelijks leven. Ze leven echter wel ‘op een bepaalde manier’, namelijk om de regering van Jezus Christus zichtbaar te maken. Juist in het gewone leven van de gemeente kan dit gebeuren, doordat de Heilige Geest er zijn vruchten laat groeien. Het leven van alledag is dan ook de plaats waar mensen God kunnen ontmoeten. Holistische zending past hier helemaal bij. De opstanding van Christus maakte verzoening én navolging mogelijk. Beide aspecten moeten dan ook in ons getuigen een plaats krijgen.

3.6 Deelconclusie

De algemene indruk van dit hoofdstuk is dat Jannes Reiling en Urban Expression elkaar heel dicht naderen, maar op bepaalde punten ver bij elkaar vandaan staan. Reiling zou Urban Expression prijzen omdat zij het postchristelijke tijdperk serieus neemt en hierin een voorbeeld is voor de kerk. Hij zou ook blij zijn met de laagkerkelijke, antiklerikale visie van Urban Expression, waar de mensen de gemeente vormen. Op het punt van bekering als een proces kan Reiling ook een heel eind meegaan. Tot slot deelt hij de passie voor zending, gekoppeld aan gedegen reflectie op de kerk.

Maar er zijn ook meningsverschillen. Reiling stelt de kerk centraal in Gods reddingsplan; Urban Expression minder. Reiling stelt vragen bij Urban Expressions zienswijze van geloof, bekering en doop. Door de onduidelijkheid hierover lijkt Urban Expression de toegang tot de gemeente niet serieus te nemen.¹²¹ Urban Expression benadert verder het avondmaal vanuit het ‘erbij horen’, terwijl Reiling dit doet vanuit het geloven.

Deze verschillen hebben te maken met het verschillende kerkmodel waarbij Urban Expression en Reiling uitkomen. Reiling leidt uit het Nieuwe Testament af dat de kerk een gemeente van gelovigen moet zijn. Hij ziet deze als een heilzame correctie op de staatskerk die bijna synoniem was met macht en cultuur en veel onchristelijke elementen bevatte. Urban Expression komt aan de hand van Stuart Murray juist tot een heel open kerkmodel. Zij meent dat in onze postmoderne en postchristelijke cultuur ‘erbij horen’ van veel belang is.

In het volgende en laatste hoofdstuk is het tijd om de balans op te maken. Zij bevat de conclusies van dit onderzoek en een evaluatie daarvan. Tot slot geeft zij een aantal aanbevelingen voor baptistengemeenten vandaag de dag.

---

¹²⁰ Zie 2.1.2 en 2.2.

¹²¹ Het contrast met Reilings *Gemeenschap der heiligen* is groot. Reiling wijdt een kwart van de hoofdstukken aan de toegang tot de gemeente (hoofdstuk 7-12, die samen deel II vormen).

Inner-city church planters must learn to exegete their communities rather than Hebrew texts. Urdu is more relevant than New Testament Greek.
Juliet Kilpin en Stuart Murray¹²²

4. Conclusies, evaluatie en aanbevelingen

In het vorige hoofdstuk heb ik Jannes Reiling in gesprek gebracht met Urban Expression over de kerk. Deze ontmoeting leverde een aantal interessante uitkomsten op. Deze zal ik in dit hoofdstuk op een rijtje zetten (4.1). Vervolgens evalueer ik de resultaten (4.2). Hoe zijn de verschillen tussen Jannes Reiling en Urban Expression te verklaren? Tot slot probeer ik de uitkomsten actueel te maken voor Nederlandse baptistengemeenten in de vorm van een aantal aanbevelingen (4.3).

4.1 Conclusies

De hoofdvraag van dit onderzoek formuleerde ik in de inleiding als volgt:

Wat leren we van een onderzoek naar de ecclesiologie van Urban Expression in het licht van de baptistentraditie zoals die onder woorden wordt gebracht door Jannes Reiling?

Het onderzoek heeft de volgende leerpunten opgeleverd:

- Urban Expression brengt door serieus in te spelen op het postchristendom een langgekoesterde wens van Jannes Reiling in vervulling. De kerk als een beweging aan de rand van de samenleving, gericht op zending, is hem uit het hart gegrepen.
- De inclusieve gemeenschap die Urban Expression voorstaat, vindt weinig aanknopingspunten in het werk van Jannes Reiling. Hij komt in het Nieuwe Testament juist een gemeenschap van gelovigen tegen. Het *belonging vóór believing* van Urban Expression is Reiling vreemd. Hij ziet een heilige gemeente als noodzaak voor zending in de wereld. De Heilige Geest doet zijn vruchten groeien in het leven van de gemeente. Zo wordt Jezus openbaar in de gemeente en door de gemeente in de wereld.
- Jannes Reiling legt een gebrek aan bezinning op de toegang tot de gemeente bloot aan de kant van Urban Expression. Geloof is een weg, maar kan niet zonder overgangsmomenten. Bekering, doop en, in het verlengde daarvan, avondmaal verdienen in het gemeentemodel van Urban Expression meer doordinking vanuit het Nieuwe Testament.
- Voor Jannes Reiling staat de kerk meer centraal in Gods heilsplan dan voor Urban Expression. Urban Expression geeft prioriteit aan het koninkrijk van God boven de kerk. God verzamelt mensen voor zijn heilsplan en gebruikt hiervoor de kerk als één van zijn middelen. De kerk is primair 'kerk voor anderen'. Jannes Reiling ziet daarentegen een heilige gemeente als essentieel voor Gods plan in deze wereld. Alleen een gemeente van gelovigen kan een getuigenis in de wereld zijn.

---

¹²² Kilpin and Murray, *Church Planting in the Inner City*, 20.

4.2 Evaluatie

Het verschil tussen de positie van Jannes Reiling en Urban Expression vraagt om een verklaring. Hoe komen de theoloog en de organisatie, die alle twee de lucht van het doperdom inademen, bij zulke verschillende kerkmodellen uit? Hier zijn een aantal dingen over te zeggen.

4.2.1 Bijbel en context

De eerste reden lijkt te zijn gelegen in de verschillende aanvliegroutes die Jannes Reiling en Urban Expression kiezen. Jannes Reiling is nieuwtestamenticus en ziet het Nieuwe Testament als de norm waar de gemeente aan moet voldoen.¹²³ Hij zoekt in *Gemeenschap der heiligen* het wezen van de kerk door de gemeente van het Nieuwe Testament te beschrijven. Reiling bouwt zijn argumentatie op de exegese van teksten. Op grond daarvan komt hij uit bij de gemeente van gelovigen. Dit wil niet zeggen dat Reiling een geleerde in een ivoren toren is. Hij staat midden in de baptistengemeenten en het leven van zijn tijd. Hij constateert dat de gemeente zich in een overgangstijd bevindt. Reiling neemt de context dus volop mee, maar het Nieuwe Testament vormt zijn uitgangspunt.

Gemeentestichter en missioloog Stuart Murray, en met hem Urban Expression, begint bij de context. Hij ziet dat kerken de aansluiting missen met de tijd waarin zij leven. Dit gaat hem aan het hart. Hij maakt zich boos over een kerk die zich hardnekkig vastklampt aan een positie die al lang niet meer de hare is. Hij ziet de schade die zij daarmee aan het koninkrijk van God toebrengt. Murray is zich bewust van de afstand tussen de gesecculariseerde mens en de kerk. Hij wil graag dat die afstand wordt overbrugd en dat de kerk weer impact heeft op de wereld om haar heen. Om dat te bewerkstelligen stelt Murray een paradigmaverandering voor de kerk voor. De kerk moet haar muren neerhalen en zich kwetsbaar opstellen door mensen ruimhartig toe te laten. Alleen door mee te doen in een geloofsgemeenschap kunnen mensen Jezus ontmoeten. Murray geeft wel aandacht aan nieuwtestamentische gegevens,¹²⁴ maar de context vormt zijn uitgangspunt.¹²⁵

De nieuwtestamenticus ontmoet de gemeentestichter. De verschillende uitgangspunten leiden tot verschillende uitkomsten en geven aanleiding tot een interessant gesprek.

4.2.2 Jezus en Paulus

Direct verbonden met het vorige punt is een hermeneutische keuze die Urban Expression maakt. Zij kiest ervoor Jezus centraal te stellen in haar lezen van de bijbel en in haar opvattingen over zending en discipelschap.¹²⁶ Hiermee grijpt Urban Expression terug op de christocentrische focus van het doperse denken. Stuart Murray verwijt de gevestigde kerken een te grote concentratie op de brieven in het Nieuwe Testament, ten koste van de evangeliën. Hun aandacht ging ten tijde van het christendom vooral uit naar systematische theologie. De moeilijke uitspraken van Jezus pasten maar moeilijk in de dogmatische bouwwerken en werden terzijde geschoven. De hoge christologie kreeg

---

¹²³ Reiling, *Gemeenschap*, h. 2.

¹²⁴ Vgl. bijv. Murray, *Church Planting*, Ch 3.

¹²⁵ Juliet Kilpin, verbonden aan Urban Expression, constateert ook dat de context van belang is voor de mate van inclusiviteit van een gemeenschap (*Urban to the Core*, 168-169): 'Those working among people of other faiths are often quickest to embrace the concept that enquirers may need to belong deeply to a Christian community before they can explore belief with integrity, and that some behavioural aspects may remain unchanged until faith deepens. However, those working in more monochrome contexts sometimes find this harder to embrace.'

¹²⁶ Vgl. de belofte: 'We are committed to being Jesus-centred in our view of the Bible, our understanding of mission and all aspects of discipleship.' Zie verder Kilpin, *Urban to the Core*, 7-9; Murray, *Church Planting*, 79 en 84-86 en Murray, *Post-Christendom*, 118-124, 161-166 en 310-317.

voorrang op de lage. Jezus was vooral God en maar weinig mens. Zijn leven en onderwijs raakten ondergesneeuwd. In onze postchristelijke tijd lijkt hier verandering in te komen, zo signaleert Murray. Er is hernieuwde aandacht voor de evangeliën, en dan met name voor Jezus' woorden (de bergrede!) en leven. Hierdoor krijgen zending en discipelschap een nieuwe impuls. Het nadenken over het komende koninkrijk van God, waarover Jezus spreekt, werkt stimulerend. Niet de kerk doet aan zending, maar God zelf; de kerk is slechts een instrument. Verder is Jezus' onderwijs over rijkdom, geweld en macht van wezenlijk belang voor de kerk vandaag de dag. Het is dus geen wonder dat Urban Expression Jezus als hermeneutische sleutel kiest.

Deze hermeneutische keuze sluit naadloos aan bij de ecclesiologie van Urban Expression. De beelden van het koninkrijk van God en de navolging van Jezus zijn haar dierbaar. Zij geven immers uitdrukking aan het geleidelijke van het geloof. Zij spreken niet van grenzen maar van op weg zijn. De beelden waarschuwen ook voor een te sterke focus op de kerk.¹²⁷

Reiling maakt de hermeneutische keuze van Urban Expression niet mee. Hij probeert de verschillende delen van het Nieuwe Testament op hun eigen merites te beoordelen en gelijkelijk gewicht te geven. Reiling heeft aandacht voor de evangeliën, maar ook voor de brieven.¹²⁸ Hij spreekt over het koninkrijk van God, maar ook over kruis en opstanding.¹²⁹ Deze laatste lijken bij Urban Expression minder op de voorgrond te staan, zelfs al staan ze in de evangeliën. Voor Reiling is met kruis en opstanding een nieuwe werkelijkheid aangebroken. De gelovigen zijn hier de getuigen van. Urban Expression onderschrijft dit ongetwijfeld, maar kruis en opstanding komen minder uitdrukkelijk in haar spreken naar voren. Mogelijk heeft dit te maken met de grote overgang waarvan zij getuigen. En ongetwijfeld zien we hier een tegenbeweging ten opzichte van een (in de ogen van Urban Expression) te grote nadruk in de traditionele kerk op deze onderwerpen. Reiling heeft hier geen last van. Alhoewel Reiling verscheidenheid in het Nieuwe Testament ziet, geeft de eenheid voor hem de doorslag.

De leesbril van Urban Expression lijkt te zijn ingegeven door de context waarin zij functioneert. De bril vormt echter op zijn beurt ook weer de theologie van de beweging en de visie op de context. Reiling herinnert Urban Expression aan het risico van eenzijdigheid dat op de loer ligt bij een te sterke focus op de evangeliën. En hij spreidt de rijkdom van de volle breedte van het Nieuwe Testament ten toon.

4.2.3 De missie van God en die van de kerk

De *missio Dei* kwam al aan de orde.¹³⁰ Zij is één van de theologische fundamenten van Urban Expression. De nadruk op het vergaderende werk van God zelf zorgt voor een stuk ontspanning maar

---

¹²⁷ Murray schrijft (*Church Planting*, 85): 'The church is a sign, an instrument, an agent of the kingdom, but no more than this. Deeper engagement with the Gospels might help church planters avoid excessive interest in the church.'

¹²⁸ Reiling put in hoofdstuk 3 van *Gemeenschap der heiligen* over het leven van Jezus bijvoorbeeld uit de evangeliën; in hoofdstuk 20 en 21 beschrijft hij de ambten aan de hand van brieven van Paulus.

¹²⁹ Het valt echter op dat Reiling meer de nadruk legt op het binnengaan van het koninkrijk door bekering dan op het koninkrijk zelf. Hij schrijft (*Gemeenschap*, 23): 'Nu de heerschappij van God komt, kan niemand blijven zoals hij is. Hij moet zich omkeren en zich afkeren van de weg die hij bezig is te gaan, en terugkeren tot God en zich aan hem overgeven. Dan kan hij het Koninkrijk Gods binnengaan.' Het is interessant hoe Reiling het beeld van de weg op een heel andere manier gebruikt dan Urban Expression. Hij spreekt van omkeren en zich afkeren, waar Urban Expression meer denkt in termen van progressie.

¹³⁰ Zie 3.3.

ook voor relativering van het belang van de kerk. Stuart Murray ziet de kerk idealiter als een ‘kerk voor anderen’. Hier is de invloed van Nederlandse missioloog Hans Hoekendijk (1912-1975), werkzaam bij de Wereldraad van Kerken, zichtbaar. Hij betoogt dat het in de eerste en de laatste plaats om het werk van God in de wereld gaat. De kerk is slechts één van de instrumenten waarvan Hij zich bedient. Reiling lijkt veel minder gestempeld door het concept van de *missio Dei* dan Murray.¹³¹ Dat zending uiteindelijk een werk van God is in zijn liefde voor de wereld, daarmee zal hij hebben ingestemd. Maar de verbreding van het concept tot humanisering van de wereld, met de daaraan verbonden relativering van de kerk, zal hij hebben afgewezen.¹³² De centrale plaats van de kerk in Gods heilswerk, zoals het Nieuwe Testament die tekent, is voor hem meer vanzelfsprekend.

De nadruk van Urban Expression op Gods verzamelende werk maakt de visie op de kerk enigszins pragmatisch. Als de kerk een instrument is dan moet zij zo geschikt mogelijk zijn voor haar doel. Het risico ligt op de loer dat mensen gaan bepalen hoe de kerk eruit moet zien om doeltreffend te zijn en dat niet meer wordt gezocht naar hoe God zijn kerk bedoeld heeft. Reiling geeft met zijn nieuwtestamentische insteek dan een heilzaam tegengeluid.

4.2.4 Bescheiden en zelfverzekerd

Jannes Reiling neemt vrijmoedig deel aan het oecumenische en maatschappelijke debat van zijn tijd. Zijn lezingen over de gemeente van het Nieuwe Testament spreekt hij uit op de nationale radio. Het boekje met deze lezingen verschijnt in de oecumenische *Carillion*-reeks. De kerk was in Reilings dagen meer vanzelfsprekend dan vandaag de dag. Haar boodschap was niet populair, maar wel geaccepteerd. De kerk had haar eigen plaats in de samenleving en nam die zonder schroom in. Stuart Murray schrijft niet met minder overtuiging dan Reiling. Hij bepleit zelfs een paradigmaverandering voor de kerk! Maar Murray staat wel een veel minder zelfverzekerde kerk voor ogen dan Reiling. Hij geeft haar een meer bescheiden rol vanwege de misstanden in de kerk ten tijde van het christendom (*Christendom*) en het onrecht dat zij heeft aangericht. Stuart Murray schrijft met afschuw over de excessieve rijkdom en corruptie van de kerk, de bekering met het zwaard en de vervolging van minderheden.¹³³ Hij wil radicaal afscheid nemen van deze erfenis. Met haar geschiedenis vol zwarte bladzijden past de kerk nederigheid. Murray vindt deze terug in het doperdom met haar wortels in de bergrede. De bergrede leert geweldloosheid en roept op om niet te oordelen. Murray vertaalt dit door naar de kerk vandaag de dag. Bekering is nodig, maar de kerk moet zich onthouden van alle pressie en oordeel. De kerk kan niet zonder evangelisatie, maar deze moet elke vorm van druk vermijden. Deze voorzichtigheid is een duidelijke tegenbeweging ten opzichte van *Christendom*-periode. Zij verklaart de nadruk op het proces van bekering en geloof. Zij verklaart ook de weigering om scherpe grenzen te trekken. Reiling kent deze angst minder. Hij is minder belast met schroom vanuit het verleden. Hij vertolkt de boodschap van de bijbel met zelfverzekerdheid. De bijbel spreekt van een heilige kerk en dat is voor Reiling dan ook het uitgangspunt in deze tijd. Natuurlijk kunnen mensen niet worden gedwongen zich te bekeren, maar Gods oproep mag voluit worden verkondigd.

---

¹³¹ Reiling heeft de discussie rond de *missio Dei* ongetwijfeld gevolgd; hij had veel interesse voor de oecumene en volgde de Wereldraad van Kerken op de voet (vgl. O.H. de Vries, *Gelovig gedoopt. 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland*, 251-266).

¹³² Zie voor de ontwikkeling van het concept van de *missio Dei* David J. Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, New York: Orbis Books 2014, 399-402.

¹³³ Murray, *Post-Christendom*, Ch 5.

Andere tijden brengen verschillende houdingen met zich mee. De bescheidenheid van Urban Expression is in onze huidige tijd, waarin het vergrootglas ligt op de tekortkomingen van de kerk, te verklaren. Toch mag de zelfverzekerdheid waarmee Reiling en ook de bijbel zelf spreken Urban Expression inspireren. Het maatschappelijke en religieuze debat in onze tijd vragen erom.

4.2.5 Lijden

Jannes Reiling verbindt het getuigenis van de gemeente met lijden.¹³⁴ Zeker in de postchristelijke tijd, wanneer de kerk niet langer vanzelfsprekend is, kan de gemeente hier niet onderuit. De wereld staat vijandig tegenover Christus en dus ook tegenover de gemeente. Zij deelt daarom in het lijden van haar Heer en gaat meer uitzien naar zijn wederkomst. Ook Stuart Murray schrijft dat gelovigen 'bijwoners' zijn, die in deze wereld geen vaste woonplaats hebben en die een 'tegen-cultureel' leven leiden.¹³⁵ Het thema van lijden komt bij Urban Expression echter niet aan de orde. De nadruk ligt meer op het aansluiten bij de context waarin de gemeente zich bevindt en het op een positieve manier 'winnen' van mensen door het leven naar radicale waarden. Dit is opvallend omdat lijden binnen het doopsgezinde Menno Simons (ca. 1496-1561) noemde het zelfs één van de kenmerken van de kerk.¹³⁶

Kan het rekening houden met en accepteren van lijden invloed hebben op de ecclesiologie? De gemeente van gelovigen van Reiling is zeker tegendraads te noemen en kan rekenen op de spot van de buitenwereld. De inclusiviteit van Urban Expression past beter in deze tijd. Reiling herinnert Urban Expression in ieder geval aan het lijden dat Jezus de gelovigen voorzegt. Hij waarschuwt dat gelovigen dit niet kunnen ontlopen, hoe open ze ook zijn naar de buitenwereld.

4.3 Aanbevelingen

Op grond van dit onderzoek doe ik de volgende aanbevelingen aan de baptistengemeenten in Nederland.¹³⁷

- Baptistengemeenten moeten zich niet schamen voor de heiligheid die zo stevig in hun traditie verankerd ligt. Juist door die heiligheid hebben zij de wereld iets te bieden. Zij zijn aantrekkelijk doordat ze anders zijn. Jannes Reiling legt mooi uit hoe de Heilige Geest dit 'anders-zijn' in de gemeente bewerkt.¹³⁸ De Geest laat er zijn vruchten groeien. De gemeente gaat meer en meer lijken op het beeld van Jezus. Er vindt verzoening plaats tussen mensen onderling. Niet langer staat het ik centraal, maar de naaste. Hierdoor wordt Jezus zichtbaar in de gemeente én in de wereld. Natuurlijk komt deze heiligheid ons op de hoon van onze omgeving te staan. Lijden hoort bij getuigen, zo spreekt Reiling het Nieuwe Testament na.¹³⁹ We weten ook wel dat ons leven niet perfect is en dat er ook in de kerkgeschiedenis veel onvolkomenheden zijn. De christelijke gemeente is op weg. En toch is zij heilig. God heeft haar uitverkoren als een heilige natie om de grote daden Gods te verkondigen (1 Petrus 2:9).
- Baptistengemeenten moeten de samenwerking met Urban Expression heroverwegen. Zij ligt namelijk niet voor de hand. De ecclesiologie van Urban Expression staat haaks op de

---

¹³⁴ Zie 2.2.1.

¹³⁵ Zie 3.4.

¹³⁶ Met dank aan Teun van der Leer, die mij hierop attendeerde.

¹³⁷ Natuurlijk hoop ik dat de aanbevelingen ook voor andere kerken van nut kunnen zijn. De baptistengemeenten zijn echter de context die ik het beste ken.

¹³⁸ Zie 2.2.2.

¹³⁹ Zie 2.2.1.

baptistische. Waar Urban Expression verlangt naar een veilige gemeente, staan baptisten voor een heilige gemeente. Urban Expression benadrukt de vloeiende lijnen van geleidelijke bekering en toetreding tot de gemeente, zodat mensen geloof en gemeente op een ongedwongen manier kunnen verkennen. Hierbinnen is geen plaats voor overgangsmomenten als (eerste) bekering en doop. Ook een avondmaal voor alleen gelovigen past niet binnen deze opzet. De belangrijkste oorzaak van deze inclusieve kerkvisie is dat Urban Expression primaat geeft aan de hedendaagse maatschappelijke context boven exegetische van het Nieuwe Testament. Kortom, een Urban Expression-gemeenschap is geen baptistengemeente. Als baptistengemeenten het Nieuwe Testament en hun traditie serieus nemen, moet een (nieuwe) samenwerking met Urban Expression vooraf worden gegaan door een stevig gesprek over de gemeente. Onderwerpen als bekering, doop en avondmaal moeten hier aan de orde komen. De waarden van Urban Expression dienen minimaal een baptistische aanscherping te krijgen. Anders is het fundament waarop de gemeente zal worden gesticht vanuit baptistisch én nieuwtestamentisch opzicht onverantwoord zwak.

- Baptisten moeten werken aan de veiligheid van hun gemeenten. Veiligheid staat immers niet tegenover heiligheid; als het goed is, gaan beide gaan samen op. Op dit moment zijn veel baptistengemeenten ronduit onveilig voor buitenstaanders. We staan snel met ons oordeel klaar over mensen in de gemeente die iets uit de toon vallen. De harde woorden van Reiling over de introversie van de baptistengemeenten hebben nog weinig aan actualiteit ingeboet. Voor een meer veilige omgeving zijn twee dingen nodig, zo leren we van Urban Expression: meer aandacht voor het geloof als een weg én flexibilisering van het lidmaatschap. Bekering betekent niet dat we al gearriveerd zijn, maar dat we de weg van het geloof zijn opgegaan. Zij is een doorgaand proces. We zien onze tekorten en beseffen hoeveel groei er nog nodig is in ons leven. Hierdoor voelen we ons meer verbonden met mensen aan de rand van de gemeente. We kunnen ons gemakkelijker in hen inleven en met hen optrekken. Het geloof als weg vraagt echter ook om een institutionele wijziging in onze gemeente. Het moet mogelijk worden om vrijblijvend aan het gemeentelven mee te doen (*belonging*). Urban Expression benadrukt terecht de waarde hiervan. Mensen kunnen het geloof op een ongedwongen manier leren kennen en zien wat het uitwerkt in de levens van gelovigen. Een gemeente van gelovigen kan niet zonder een vorm van lidmaatschap. Het is echter wel mogelijk om er gradaties in aan te brengen. Het voorstel van Nigel Wright van twee soorten lidmaatschap verdient overweging.¹⁴⁰ De categorie van toegewijde gelovigen bewaakt de heiligheid van de gemeenschap, terwijl de categorie van geïnteresseerden alle ruimte heeft om mee te doen in de gemeenschap. Tussen de eerste en de tweede categorie liggen bekering en doop. Het avondmaal is voorbehouden aan de eerste groep; zij is namelijk niet alleen een maaltijd van horizontale gemeenschap, maar ook een maaltijd van gemeenschap met Jezus. Over de precieze invulling van het systeem van lidmaatschap kan worden gesproken, maar het zal in ieder geval gastvrijer en vriendelijker moeten worden.¹⁴¹
- Baptistengemeenten moeten hun leden toerusten en uitdagen om christen te zijn in de eigen omgeving en het eigen netwerk. Zowel Reiling als Urban Expression benadrukken de evangeliserende werking van het dagelijks leven van christenen. Kerken dienen zich ervoor te

---

¹⁴⁰ Zie 3.4.1.

¹⁴¹ De discussie over een meer open vorm van lidmaatschap is op het moment van schrijven gaande in baptistengemeenten. Zie hiervoor Jaap-Harm de Jong en Teun van der Leer (red.), *Land in zicht! Doop en lidmaatschap opnieuw in kaart gebracht* (Baptistica-reeks 5), Barneveld: Unie van Baptisten 2012.

hoeden teveel van de spaarzame tijd van hun leden op te slokken voor interne activiteiten. In plaats daarvan moeten zij hen aanmoedigen om tijd te investeren in collega's en buurtgenoten en om het eigen netwerk uit te breiden door deelname aan een voetbalclub of buurtvereniging. Reiling signaleerde al dat baptisten weinig contact hebben met mensen zonder een christelijke achtergrond.¹⁴² Hier moet verandering in komen. Bekering is in onze tijd vaak een proces. Mensen leren Jezus kennen doordat ze dichtbij mogen komen en in ons leven mogen rondkijken. Dit kan alleen in een kader van vriendschap en trouw.

---

¹⁴² Zie 2.3.1.

Literatuur

Boeken, artikelen en scripties

Bakker, Henk, *De weg van het wassende water. Op zoek naar de wortels van het baptisme*, Zoetermeer: Boekencentrum 2008.

Blok, Oeds, 'Creatieve gemeentestichting in aandachtswijken van de stad. Theologie, praktijk en spiritualiteit van Urban Expression', in: *Soteria* 27/3 (2010), 16-28.

Bosch, David J., *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, New York: Orbis Books 2014 (eerste druk in 1991).

Hartogh, Jacob Gijsbert den, *Wie zijn wij? Een kwalitatief onderzoek naar de rol van gemeentestichtende teams op de identiteitsformatie van gemeenschappen aangesloten bij Urban Expression Nederland* (Master Thesis Evangelische Theologische Faculteit Leuven), ongepubliceerd 2013.

Jong, Jaap-Harm de en Teun van der Leer (red.), *Land in zicht! Doop en lidmaatschap opnieuw in kaart gebracht* (Baptistica-reeks 5), Barneveld: Unie van Baptisten 2012.

Kilpin, Juliet and Stuart Murray, *Church Planting in the Inner City. The Urban Expression Story* (Evangelism Series 78), Cambridge: Grove Books 2007.

Juliet Kilpin, *Urban to the Core. Motives for Incarnational Mission*, Leicestershire: Matador 2013.

Murray, Stuart, *Church After Christendom*, Milton Keynes: Paternoster 2004.

Murray, Stuart, *Church Planting. Laying Foundations*, Carlisle: Paternoster 1998.

Murray, Stuart and Sian Murray Williams, *Multi-Voiced Church*, Milton Keynes: Paternoster 2012.

Murray, Stuart, *Post-Christendom. Church and Mission in a Strange New World*, Milton Keynes: Paternoster 2004.

Noort, Gerrit e.a., *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming*, Zoetermeer: Boekencentrum 2008.

Reiling, J., *Gemeenschap der heiligen. Over de nieuwtestamentische gemeente* (Carillon-reeks 33), Amsterdam: Ten Have 1964.

Reiling, J., *Heden en toekomst. De weg van de baptisten gemeenten in Nederland in de jaren tachtig*, Bosch en Duin: Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland 1980.

Reiling, J. en W. van 't Spijker, 'Het verbond' in C. Augustijn e.a., *Dopers-calvinistisch gesprek in Nederland*, 's-Gravenhage: Boekencentrum 1982, 6-14.

Reiling, J., *Verbond, oud en nieuw. Een poging tot dialoog tussen Calvinisten en Baptisten*, Kampen: Kok, 1976.

Riphagen, Dirk Jan, *Urban Expression. Een evaluerend onderzoek naar haar theologische uitgangspunten* (Bachelor-scriptie Theologische Universiteit Kampen), ongepubliceerd 2011.

Vries, Olof H. de, *Gelovig gedoopt. 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland*, Kampen: Kok 2009.

Wright, Nigel G., *Free Church, Free State. The Positive Baptist Vision*, Milton Keynes: Paternoster 2005.

Tijdschrift

De Christen. Orgaan van de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland.

Websites

<http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Statistische%20Jaarbrief%202013.pdf>

<http://urbanexpression.org.uk/our-values>

<http://www.urbanexpression.nl>